

Juridiska institutionen

Juristprogrammet

Examensarbete 30 hp, höstterminen 2016

Brottmålsprocessen då den tilltalades ålder inte är fastställd

En probleminventering efter Högsta domstolens dom den 11 juli 2016 i mål B 1346-16

Evelina Gärdh

Handledare: Christer Ranch

Examinator: Moa Bladini

GÖTEBORGS UNIVERSITET
HANDELSHÖGSKOLAN

Sammanfattning

Den svenska straffrätten har de senaste åren ställts inför en ny typ av utmaningar. Misstänkta och tilltalade gärningsmän utan fastställd identitet, och därmed utan fastställd ålder, har blivit ett allt vanligare förekommande fenomen. Den straffrättsliga lagstiftningen utgår från att den misstänktes eller tilltalades ålder är fastställd. När detta inte är fallet skapas stora luckor vid den praktiska tillämpningen av lagen. För att avhjälpa det oklara rättsläget meddelade Högsta domstolen en dom den 11 juli 2016 i ett mål där den tilltalades ålder inte var fastställd. Domen har sagts ha stor prejudicerande betydelse men skapar i sin tur nya frågetecken och debatten har därmed inte stillats efter domens avkunnande.

I uppsatsen analyseras och problematiseras brottmålsprocessen när den tilltalades ålder inte är fastställd, efter den av Högsta domstolen meddelade domen. Problematiseringen görs utifrån straffprocessens yttre ram och de värden som bär upp den straffrättsliga processen, intressena av en rättssäker prövning samt en effektiv lagföring. Tre potentiella problemområden identifieras i uppsatsen, och analyseras i kronologisk ordning. De potentiella problemområden som identifieras består i huruvida att företa en kroppsbesiktning för att utreda den tilltalades ålder är problematiskt, huruvida de beviskrav som uppställs i Högsta domstolens dom avseende den tilltalades ålder samt medicinska åldersbedömningar för att nå dessa beviskrav är problematiska och slutligen huruvida rätten ges möjlighet att faktiskt utreda den tilltalades ålder.

Slutsatsen som nås är att förfarandet idag är problematiskt i två avseenden. Den ena typen av problematik hänför sig till att lagar och prejudikat inte är anpassade efter dagens samhällssituation och därmed försvårar, eller rent av omöjliggör, en effektiv lagföring. Den andra typen av problematik hänför sig till att lagar och prejudikat, på grund av vad som ovan anförts, inte åtföljs vilket innebär att den enskildes rättssäkerhet äventyras.

Därför uppmanas lagstiftaren i uppsatsens avslutande kapitel att reformera lagen för att anpassa den till dagens samhällssituation och för att därmed i mesta möjliga mån tillgodose såväl intresset av en effektiv lagföring som den enskildes intresse av ett rättssäkert förfarande.

Innehållsförteckning

SAMMANFATTNING	2
INNEHÅLLSFÖRTECKNING	3
FÖRKORTNINGAR	5
1 INLEDNING	6
1.1 Brottmålets nya dilemma	6
1.1.1 Introduktion till ämnet	6
1.1.2 En kronologisk belysning och problematisering av Julidomen	7
1.2 Syfte och frågeställningar	8
1.3 Ämnesaktualitet	9
1.4 Metod och material	10
1.5 Avgränsningar	14
1.6 Disposition	15
2 KONTEXT OCH UTGÅNGSPUNKTER	17
2.1 Rättsliga utgångspunkter – straffrättens fundament	17
2.2 Medicinska utgångspunkter – åldersbedömning på medicinsk väg	20
2.2.1 Tandmognadsundersökningar	20
2.2.2 Skelettmognadsundersökningar	20
2.2.3 Okulärbesiktningar	21
3 KROPPSBESIKTNING FÖR ATT FASTSTÄLLA ÅLDER	22
3.1 Kroppsbesiktning som tvångsmedel	22
3.2 Kroppsbesiktning i normerna	22
3.2.1 När en kroppsbesiktning får företas	22
3.2.2 Beslut om kroppsbesiktning	23
3.2.3 Beviskravet för uppnådd ålder vid kroppsbesiktning	25
3.3 Julidomen om kroppsbesiktning	26
3.4 Empirisk undersökning	26
3.4.1 Presentation av undersökningen	26
3.4.2 Proportionalitet i empirin	27
3.5 Analys – är användandet av medicinska åldersbedömningar genom kroppsbesiktning problematiskt?	29
3.5.1 Ändamålet med kroppsbesiktning	29
3.5.2 Medicinska åldersbedömningar och proportionalitet	32
3.5.3 Beviskravets betydelse	33

4 BEVISKRAVET AVSEENDE ÅLDERN OCH MEDICINSKA ÅLDERSBEDÖMNINGAR SOM BEVISNING I BROTTMÅL	36
4.1 Beviskravet i brottmål	36
4.1.1 ”Utom rimligt tvivel”	36
4.1.2 Beviskravet för uppnådd ålder	37
4.2 Medicinska åldersbedömningar för att uppnå beviskravet	38
4.2.1 Auktoritativa ställningstaganden	39
4.2.2 Julidomen om medicinska åldersbedömningar	40
4.3 Analys – är beviskravet avseende åldern och användandet av medicinska åldersbedömningar för att nå detta beviskrav problematiskt?	41
4.3.1 Ett sänkt beviskrav	41
4.3.2 Medicinska åldersbedömningar som bevisning	43
4.3.3 Medicinska åldersbedömningar i kombination med beviskravet	46
5 RÄTTENS UTREDNINGSSKYLDIGHET AVSEENDE DEN TILLTALADES ÅLDER	49
5.1 Rättens utredningsskyldighet i brottmål	49
5.2 Julidomen – en betoning av rättens utredningsskyldighet	49
5.3 Rättens möjligheter att utreda den tilltalades ålder	50
5.4 Empirisk undersökning	52
5.5 Analys – är det problematiskt att ålägga rätten en förstärkt utredningsskyldighet avseende den tilltalades ålder?	53
5.5.1 Åklagarens bevisbörda och oskyldighetspresumtionen	53
5.5.2 Rättens faktiska möjligheter att utreda den tilltalades ålder	54
6 AVSLUTNING	57
6.1 De lege lata – problematik som uppstår om lagar och prejudikat följs	57
6.2 Problematik som uppstår eftersom lagar och prejudikat inte följs	59
6.3 De lege ferenda – en framåtblickande analys	61
6.4 Avslutande reflektioner	63
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	65
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	69
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING, EMPIRISK UNDERSÖKNING	71

Förkortningar

Barnkonventionen	Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter
BrB	Brottsbalk (1962:700)
EKMR	Lag (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
JK	Justitiekanslern
JT	Juridisk Tidskrift
LuL	Lag (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition till riksdagen
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
RF	Regeringsformen (1974:152)
SMER	Statens medicinsk-etiska råd
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
UNICEF	United Nations Children's Fund

1 Inledning

1.1 Brottmålets nya dilemma

1.1.1 Introduktion till ämnet

Att avgöra en misstänkts eller tilltalads ålder på ett korrekt sätt i brottmål är av stor vikt då det inom straffrätten utgår från att barn är speciellt skyddsvärda och därmed inte bör behandlas och bestraffas på samma sätt som vuxna.¹ Barn anses ha en outvecklad ansvarsförmåga och en större sanktionskänslighet än vuxna vilket påkallar och rättfärdigar en särbehandling i normerna.² Ett barn som är under 15 år får därmed inte dömas till påföljd utan ska i stället bli föremål för socialtjänstens insatser.³ Om personen i fråga är yngre än 18 respektive 21 år får åldern stor betydelse för vilken påföljd som blir relevant.⁴ Det svenska straffrättssystemet utgår från att en misstänkts eller tilltalads ålder är fastställd och har därmed ställts inför stora utmaningar när, till följd av den ökade globaliseringen, så inte alltid är fallet.

Det straffrättsliga systemet kan tillåta mycket ingripande åtgärder mot den enskilda individen, varför systemet är omgärdat av principer som är viktiga att upprätthålla. En sådan princip utgörs exempelvis av oskyldighetspresumtionen som statuerar att den tilltalade ska betraktas som oskyldig till dess dennes skuld är lagligen fastställd, vilket också innebär att åklagaren är bärare av bevisbördan i brottmål.⁵ När nya samhällsfenomen förändrar den rättsliga spelplanen förefaller det allt svårare att upprätthålla sådana principer.

Inte sedan andra världskriget har så många människor befunnit sig på flykt i världen som idag.⁶ De senaste åren har antalet asylsökande i Sverige mångdubblats. År 2015 sökte närmare 163 000 människor asyl i Sverige, jämfört med 2013 då knappt 60 000 människor kom till Sverige för att söka asyl.⁷ Många av de asylsökande, och framförallt de yngre,

¹ Lernestedt, Claes, *Dit och tillbaka igen: om individ och struktur i straffrätten* (2010) s. 80.

² Jareborg, Nils; Zila, Josef, *Straffrättens påföljdslära* (2014) s. 153.

³ Prop. 2009/10:105 s. 13.

⁴ 30:5 BrB stipulerar att för brott som någon begått innan han eller hon fyllt 18 år får endast dömas till fängelse om det finns *synnerliga* skäl. 32 kap BrB stipulerar att rätten i första hand ska döma till ungdomsvård eller ungdomstjänst i dessa situationer. 30:5 BrB slår även fast att en person som är yngre än 21 år endast får dömas till fängelse om det finns *särskilda* skäl för det. Enligt 29:7 BrB ska personens ungdom särskilt beaktas vid straffmätningen.

⁵ Höglund, Olle; Welamson, Lars, *Festskrift till Lars Welamson, Träskman, P O, Presumtionen om den för brott misstänktes oskyldighet*, (1988) s. 474.

⁶ Hjerm, Anders; Asher, Henry, *Svårt att fastställa ålder hos asylsökande barn Medicinska metoder håller inte måttet – psykosociala bedömningar bör prövas* (Läkartidningen 2015).

⁷ Migrationsverket, <http://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Statistik.html>.

kommer från länder där det sedan en lång tid tillbaka inte varit möjligt att registrera födslar i offentliga register. Därmed uppkommer svårigheter för personerna att styrka sin ålder med officiella handlingar, då sådana inte finns.⁸ UNICEF har beräknat att ungefär en femtedel av de barn som föds i Afrika inte får sin ålder registrerad i offentliga register.⁹ På grund av kulturella skillnader är vederbörande i vissa fall inte heller själva medvetna om sin ålder.

Problematiken som aktualiseras på den straffrättsliga arenan när den tilltalades ålder inte är fastställd är omfattande och långt ifrån utredd. Den har på senare tid rönt allt större uppmärksamhet i media och den samhällseliga debatten. I det medialt uppmärksammade Fåfänganmålet som prövades i både tingsrätten och hovrätten våldtogs en kvinna av tre pojkar/män.¹⁰ Pojkarna/männen påstod att de var 14 och 15 år. Åklagaren å andra sidan gjorde gällande att pojkarna/männen var över 20 år. Utfallet skilde sig åt i tingsrätten och hovrätten, då man utgick från olika åldrar vid bestämmande av påföljd i respektive instans. Detta kan delvis bero på att tydliga regler inte förekommer på området och således inga rättesnören för underinstanserna.

För att avhjälpa det oklara rättsläget meddelade Högsta domstolen en dom i juli 2016 i ett annat mål, nedan benämnd ”Julidomen”.¹¹

1.1.2 En kronologisk belysning och problematisering av Julidomen

Den 11 juli 2016 avgjorde Högsta domstolen ett mål där den tilltalades ålder inte var fastställd. I målet gjorde den tilltalade, som gjort sig skyldig till grov misshandel, gällande att han var 16 år gammal vid tidpunkten för gärningen.¹² Åklagaren menade att den tilltalade var 21 år gammal.¹³ Den enda bevisning som lades fram i målet avseende den tilltalades ålder som tillmättes något värde utgjordes av den tandmognadsundersökning som åklagaren åberopat. Tandmognadsundersökningen hade företagits med stöd i tvångsmedlet kroppsbesiktning. Högsta domstolen uttalade att ett tämligen lågt beviskrav bör tillämpas vid bestämmande av någons ålder såvida det inte rör sig om uppnådd straffmyndighetsålder. Vidare godkände

⁸ Hjern, Anders; Asher, Henry (Läkartidningen 2015).

⁹ Svenska barnläkarföreningen, *Medicinsk åldersbedömning av barn i övre tonåren – instruktioner för barnläkarundersökning* (2014).

¹⁰ Stockholms tingsrätts dom den 5 november 2015 i mål B 11469-15, Svea hovrätts dom den 22 december 2015 i mål B 10485-15.

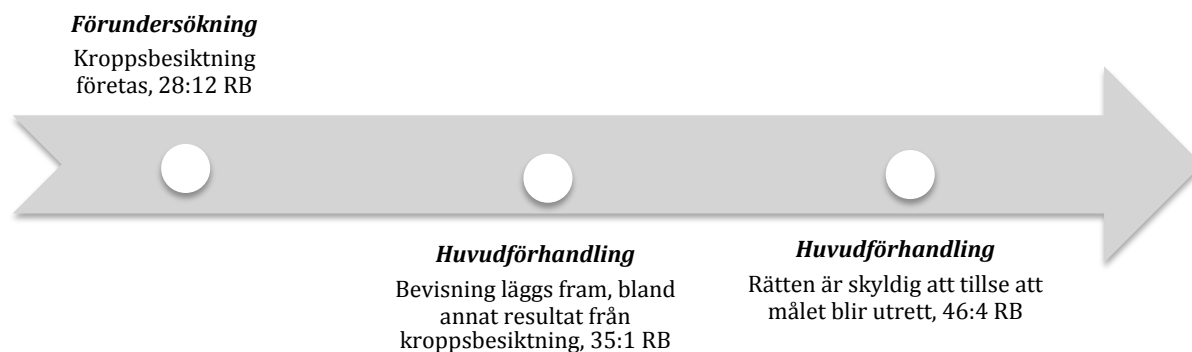
¹¹ Högsta domstolens dom den 11 juli 2016 i mål B 1346-16.

¹² Julidomen p. 1.

¹³ Julidomen p. 14.

Högsta domstolen tandmognadsundersökningar som bevismedel för att fastställa någons ålder. Slutligen slog Högsta domstolen fast att bevisbördan för den tilltalades ålder inte åvilar någon av parterna. Istället betonades rättens utredningsskyldighet i detta avseende, då det ankommer på rätten att tillse att den tilltalades ålder är utredd.

Avgörandet som syftar till att tjäna som vägledning riskerar dock att aktualisera ytterligare problematik. När utförandet av medicinska åldersbedömningar sker på förundersökningsledarens, åklagarens eller rättens anmodan, görs det genom tvångsmedlet kroppsbesiktning. Huruvida ett sådant företagande av kroppsbesiktningar är förenligt med svensk lag kan ifrågasättas men behandlades inte i Högsta domstolens avgörande. Vidare utgör ett lågt beviskrav ett avsteg från den rättssäkerhet som skyddar den enskilde, men kan å andra sidan anses nödvändigt för att bedriva en effektiv lagföring. Detta, i kombination med att medicinska åldersbedömningar är behäftade med stora felmarginaler, föranleder ett ifrågasättande av huruvida det uppsatta beviskravet är tillbörligt samt huruvida en sådan bevisning bör tillmätas värde. Slutligen kan det ifrågasättas vilka möjligheter rätten har att uppfylla sin utredningsskyldighet och om denna uppfylls i praktiken. Varierande problematik gör sig på så vis gällande under olika delar av samma process. Kronologin kan illustreras på följande vis.¹⁴

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med föreliggande uppsats är att efter Julidomen göra en probleminventering av brottmålsprocessen då den tilltalades ålder inte är fastställd. Under de olika stadierna av

¹⁴ Tidslinjen har begränsats till att belysa de tre specifika tillfällen vid vilka den problematik som ska utredas i uppsatsen kan uppstå, och som vidare kan kopplas till respektive frågeställning. Således har vissa för processen viktiga tidpunkter utelämnats från tidslinjen. Exempelvis har tidpunkt för att väcka åtal, eventuellt ogillande av åtal på grund av låg ålder samt rättens beslutande av påföljd utelämnats.

processen uppstår skilda problem, vilka framhållits i föregående avsnitt. Problemen ska utredas och analyseras i kronologisk ordning och kan konkretiseras i följande frågeställningar.

- 1) Är användandet av tvångsmedlet kroppsbesiktning för att utföra medicinska åldersbedömningar problematiskt?
- 2) Är de uppställda beviskraven för den tilltalades ålder, samt användandet av medicinska åldersbedömningar för att nå dessa, problematiska?
- 3) Är rättens utredningsskyldighet avseende den tilltalades ålder och dess fullgörelse i praktiken problematisk?

Prövningen av huruvida de olika förfarandena är problematiska görs utifrån straffprocessens yttre ram och de värden som bär upp den straffrättsliga processen, intressena av en rättssäker prövning samt en effektiv lagföring.¹⁵ I det avslutande kapitlet sammanvägs och analyseras de olika delfrågorna i syfte att utreda det övergripande syftet, att göra en sammanvägd probleminventering av processen utifrån Julidomen, i förhållande till de straffrättsliga principerna.

1.3 Ämnesaktualitet

Till följd av den problematik som på senare år har aktualiserats inom brottmålsprocessen har Åklagarmyndigheten författat en rättspromemoria vilken lyfter farhågan om att de ofullständiga reglerna kan leda till tillämpningsproblem.¹⁶ Även Karin Wistrand, hovrättens ordförande i Fåfänganmålet, har skrivit en artikel på temat som publicerats i SvJT.¹⁷ Artikeln belyser bland annat att tvångsmedelsanvändning riskerar att ske på ett otillfredsställande sätt då gärningsmannens ålder inte är fastställd.

Under förberedandet av min uppsats meddelade Högsta domstolen Julidomen, den dom som sedermera kom att tjäna som utgångspunkt för uppsatsen. Avgörandet har sagts ha stor prejudicerande betydelse men debatten har fortsatt även efter domens avkunnande bland lekmän, juridiska professorer, domare och läkare. Således får problematiken anses vara långt ifrån färdigutredd i och med Julidomen. Vidare behandlas inte tvångsmedelsanvändning i

¹⁵ Denna yttre ram utvecklas vidare nedan i avsnitt 2.1.

¹⁶ Åklagarmyndigheten, *Åldersbestämning Probleminventering av frågor rörande åldersbestämning av unga lagöverträdare* (2015).

¹⁷ Wistrand, Karin, *Åldersbedömning i brottmålsprocessen – Några reflektioner med anledning Svea hovrätts avgörande i "Fåfängan-målet"*, (Svensk Juristtidning 2016 s. 332-345).

Julidomen varför ett prejudikat fortfarande saknas på området. Riksåklagare Anders Perkelev har, i slutet av oktober 2015, överklagat ett beslut till Högsta domstolen där rätten nekade att företa kroppsbesiktning i syfte att utreda den misstänktes ålder. Högsta domstolen har meddelat prövningstillstånd i frågan men beslut har fortfarande inte meddelats. Av naturliga skäl, och på grund av det sena datumet för överklagandet, kommer därför inte det överklagade beslutet beröras vidare i uppsatsen.

Jag är medveten om att jag, genom att skriva denna uppsats, ger mig ut på ett fält där stora förändringar pågår och diskuteras. På grund av att ämnet är relativt obehandlat anser jag dock att det är angeläget att ifrågasätta, och om det är påkallat, kritisera Högsta domstolens avgörande. Med min uppsats kommer jag därför ge mig i kast med det komplexa och kontroversiella ämne som brottmålsprocesser utgör, när den misstänkte eller tilltalade inte har en fastställd identitet. Detta låter sig göras genom att jag problematiserar ämnet från en ständigt aktuell och tidlös utgångspunkt: avvägningen mellan några av straffrättens och det svenska rättssystemets grundläggande principer till skydd för den enskilde samt intresset av en effektiv lagföring. Dessa (stundtals) motstående intressen kommer att presenteras nedan i avsnitt 2.1.

1.4 Metod och material

I uppsatsen görs en sammanvägd probleminventering utifrån en kronologisk brottmålsprocess, efter det specifika avgörandet i Julidomen. De potentiella problem som framkommer avser olika typer av problematik varför probleminventeringens metod har anpassats därefter. Den ena typen av problematik utgörs av att lagar och Högsta domstolens avgörande inte erbjuder en heltäckande reglering eller att den reglering som erbjuds är problematisk. Den andra typen av problematik består i att regler förekommer, men att dessa inte efterlevs i praktiken, vilket också kan anses problematisk.

För att utreda den första typen av problematik kommer inledningsvis information hämtas i juridiska källor och en rättsdogmatisk metod tjänar således som utgångspunkt.¹⁸ Detta är dock inte tillräckligt, varför jag även kommer gå utanför de juridiska källorna för att söka svar.

¹⁸ Se Kleineman, Jan, *Rättsdogmatisk metod*, i Korling, Fredric, Zamboni, Mauro, *Juridisk metodlära* (2013) s. 21 där det framhålls att den rättsdogmatiska metoden kan beskrivas som att söka svar på en juridisk fråga i lagstiftning, rättspraxis, lagförarbeten och den rättsdogmatiskt orienterade litteraturen. Se vidare s. 24 där det framhålls att den rättsdogmatiska metoden är begränsad till att beskriva normerna och således inte kan ge svar på hur dessa tillämpas.

Metoden kommer i dessa avseenden breddas och en hjälpvetenskaplig metod kommer att användas.¹⁹ För att utreda den andra typen av problematik, att det som står i lagar och som uttalats i Högsta domstolens avgörande inte åtföljs i praktiken, kommer den rättsdogmatiska metoden istället kombineras med en empirisk metod. Detta lämpar sig väl då syftet med metoden är att undersöka hur utfallet av regler, och framförallt Högsta domstolens avgörande, tillämpas i praktiken. De olika nivåerna av problematik integreras med varandra i uppsatsens frågeställningar. Därför ska en presentation av metoden för respektive frågeställning göras nedan.

Gemensamt för respektive frågeställning är att problemanalysen utgår från straffrättsliga normer och principer. Dessa kommer inte presenteras specifikt i varje kapitel, utan i stället görs en samlad beskrivning av principerna i kontextavsnittet 2.1 nedan. Jag utgår dock från att läsaren har en viss förförståelse för dessa grundläggande principer varför det rättsliga kontextavsnittet är av mer övergripande karaktär. Principerna kommer sedan att utnyttjas i uppsatsens analysdelar där de ges utrymme att utvecklas vidare.

I syfte att besvara den första frågeställningen kommer inledningsvis aktuella bestämmelser avseende kroppsbesiktning studeras. Inga av bestämmelserna behandlar till sin ordalydelse situationen då gärningsmannens ålder är okänd. Därför blir det nödvändigt att granska bestämmelsernas förarbeten samt uttalanden ur doktrinen för att få en bild av hur regelverket ska tolkas och tillämpas i dessa situationer. I detta avseende lämpar sig den rättsdogmatiska metoden väl.

Då proportionalitetsbedömningen är en viktig komponent vid användandet av tvångsmedel lämpar det sig även väl att granska underrättsdomar i syfte att utreda huruvida ingreppen är proportionerliga eller inte. Detta ska undersökas genom att syna huruvida uppgifter från de medicinska åldersundersökningarna tillmätts någon betydelse vid straffmätningen, och i fall där så skett, hur stor betydelse rätten tillmätt den ovan nämnda bevisningen. Underrättsdomarna gör inte anspråk på att vara en del av rättskällorna utan äger snarare status

¹⁹ Se Heuman, Lars, *Hjälpvetenskapernas betydelse för rättstillämpningen och rättsvetenskapen* (Juridisk Tidskrift nr 4 2005/06 s. 768-789) s. 768. Med hjälpvetenskaplig metod avses användandet av andra vetenskaper för att finna svar på ett juridiskt problem. Heuman framhåller att andra vetenskaper bör tillmätas värde vid juridisk problemlösning. Heuman argumenterar vidare för att det är önskvärt att den svenska rättsvetenskapen öppnar sig för interaktion med andra vetenskaper.

av empiriskt material.²⁰ Claes Sandgren menar att empiriskt material i form av underrättsdomar kan tjäna två syften, att visa på gällande rätt i sedvanlig mening, vilket innebär att visa på hur den skrivna rätten ser ut, och att visa på gällande rätt i faktisk mening.²¹ Gällande rätt i faktisk mening innebär i stället vilket utfall reglerna får i praktiken. Sandgren menar vidare att det är den gällande rätten i faktisk mening som *berör den lilla människan* och därmed finns ett värde i att utreda denna. Det är alltså i detta syfte den empiriska metoden ska användas.

Undersökningen kommer bestå i en granskning av 17 domar från tingsrätter i Sverige, och i den mån de överklagats, från hovrätterna. Urvalet har skett från domstolar i hela Sverige, i syfte att skapa en så heltäckande och reliabel bild som möjligt. Urvalet har skett genom att kontakt har tagits med olika åklagarmyndigheter och domstolar vilka har tillsänt mig tillgängliga domar. Vidare har urvalet skett efter sökningar på Zeteo och Karnov. Sökningar har gjorts på orden ”Åldersbedömning”, ”Ålder”, ”Tandmognad” och ”Skelettmognad”. Rättsfallen gör inte anspråk på att utgöra en heltäckande beskrivning av det rättskällematerial som finns på området utan tjänar snarare som exemplifieringar. Dock rör det sig om så många domar, på ett än så länge tämligen litet område,²² att resultatet kan äga en viss grad av generalitet, eller i varje fall tjäna som indikation av problematiken.

För att besvara den andra frågeställningen, vilken är hänförlig till medicinska åldersbedömningar som bevisning samt beviskravet för uppnådd ålder, ska information inledningsvis sökas i relevanta rättsregler hänförliga till beviskrav i brottmål. I detta avseende granskas även doktrin och praxis, varför en rättsdogmatisk metod används. För att sedan undersöka det specifika bevismedlet medicinska åldersbedömningar kommer ställningstaganden från Svenska Barnläkarföreningen, styrdokument från socialtjänsten samt en rapport från Statens medicinsk-etiska råd (SMER) att granskas. Materialet äger inte status som rättskällor, utan tjänar i stället som en hjälpvetenskap till ämnet.²³ Materialet borde dock äga stor betydelse eftersom det består av uttalanden och ställningstaganden från sakkunniga inom området. Dokumenten är framförallt hänförliga till medicinska åldersbedömningar som görs

²⁰ Sandgren, Claes, *Om empiri och rättsvetenskap (Del I)* (Juridisk Tidskrift nr 3 1995/96 s. 726-748) s. 728 & 732.

²¹ Sandgren, Claes (JT nr 3 1995/96) s. 728 & 732.

²² Se Rättsmedicinalverket, *Återrapportering avseende regeringsuppdrag till Rättsmedicinalverket att genomföra medicinska åldersbedömningar* (2016) s. 4. Medicinska åldersbedömningar genom kroppsbesiktning har företagits 43 gånger år 2016, vid rapportens författande.

²³ Se Heuman, Lars (JT nr 4 2005/06) s. 768.

inom asylrätten. Dessa har dock refererats till inom straffrätten och torde äga viss status även inom detta område eftersom förfarandet är samma inom respektive rättsområde. Genom att undersöka de beviskrav som uppställs inom brottmålsprocessen i kombination med uttalanden som gjorts av sakkunniga avseende medicinska åldersbedömningar kan en diskussion föras huruvida de av Högsta domstolen uppställda beviskraven för ålder är ändamålsenliga och huruvida medicinska åldersbedömningar är lämpliga för att uppnå kraven.

Den tredje och sista delfrågan, avseende rättens utredningsskyldighet, tar också avstamp i Julidomen, som betonar att det är rätten som ska utreda den tilltalades ålder. För att undersöka vilka skyldigheter och möjligheter rätten har att utreda den tilltalades ålder kommer en sedvanlig rättskällegranskning företas. Lagregler kommer undersökas och i syfte att förstå dessa bättre kommer även förarbeten och doktrin undersökas. Även material från statens offentliga utredningar kommer att användas.

I syfte att sedermera undersöka huruvida rättens utredningsskyldighet i realiteten föranleder åtgärder från domarkollektivet ska en empirisk granskning av underrättsdomar företas. För att utnyttja det empiriska materialet som använts för att besvara den första frågeställningen till fullo kommer materialet integreras även i denna frågeställning. I syfte att undersöka huruvida Julidomen föranlett en förändring i utövandet av utredningsskyldigheten kommer underrättsavgöranden som meddelats både före och efter Julidomen undersökas. I likhet med den empiriska undersökning som företagits i samband med den första delfrågan syftar domarna till att belysa det faktiska utövandet av rätten, den gällande rätten i faktiskt mening.²⁴

För att i uppsatsens avslutande kapitel fullgöra det övergripande syftet, att göra en sammanvägd probleminventering av brottmålsprocessen efter Julidomen, ska en sammanvägning av fakta och analys från de tre delfrågeställningarna göras. I pedagogiskt syfte kommer slutanalysen delas in i tre delar, där den första delen syftar till att analysera den problematik som uppkommer om de lagar och prejudikat som finns i nuläget följs. Eftersom så inte alltid är fallet ska, i den andra delen, den problematik analyseras som består i att regler och prejudikat inte följs. Analysen mynnar slutligen, i den tredje delen, ut i en diskussion av de lege ferenda-karaktär vilket blir en naturlig produkt efter en utförd probleminventering.

²⁴ Sandgren, Claes (JT nr 3 1995/96) s. 728 & 732.

1.5 Avgränsningar

Debatten om åldersbedömningar spänner över ett tämligen stort område och avsaknaden av en fastställd ålder genererar problematik inom flertalet rättsområden. Inom asylrätten har frågan debatterats flitigt och främst varit att hänföra till huruvida personen är yngre än 18 år och således ska behandlas som flyktingbarn.²⁵ Även inom familjerättens och socialrättens område kan problematik uppstå då en persons ålder inte är fastställd. För att uppsatsen ska bli enhetlig och tillåtas gå på djupet i problematiken kommer endast den problematik belysas som uppstår i brottmålsituationer, och än mer specifikt, vid användande av tvångsmedel samt fastställande av straffbarhetsålder och påföljd i brottmål. Således kommer inte åldersbedömningar i asylrätt, familjerätt och socialrätt beröras.

Vidare behandlas i kapitel 2 nedan, och även löpande i textens analyser, ett antal principer och internationella konventioner som straffrätten vilar på eller måste förhålla sig till. Detta utgör dock inte en uttömmande uppräkningslista av straffrättens alla principer eller relevanta konventioner. En sådan uppräkningslista hade blivit allt för omfattande och irrelevant för utredningen. Således har sådana principer valts ut som är relevanta för området och som riskerar att undermineras på grund av de problem som utreds.

Den problematik som uppstår vid tvångsmedelsanvändning då den tilltalades ålder inte är fastställd hänförs sig framförallt till användningen av tvångsmedlen kroppsbesiktning och häktning. I uppsatsen kommer endast frågan om kroppsbesiktning att behandlas. Häktning har inte givits något utrymme i Julidomen. Då uppsatsen tagit avstamp i just denna dom framstår det som en naturlig avgränsning att inte behandla häktning i uppsatsen. Vidare hade uppsatsen blivit tämligen spretig om även en diskussion om häktning fördes in, detta för att frågan i sig är så stor att den inte låter sig behandlas på några sidor.

Slutligen ska nämnas att regeringen i maj 2016 gav i uppdrag åt rättsmedicinalverket att utföra medicinska åldersbedömningar. Rättsmedicinalverket överlämnade den 15 november 2016 en återrapportering avseende detta regeringsuppdrag. Rapporteringen är av framtidsytande karaktär och behandlar således en vision om hur medicinska åldersbedömningar ska kunna utföras på ett så rättssäkert sätt som möjligt i framtiden. Eftersom förfarandesättet idag ser annorlunda ut, och eftersom rapporten är framtidsytande, har denna inte låtit sig behandlas

²⁵ Socialstyrelsen, <http://www.socialstyrelsen.se/barnochfamilj/ensamkommandebarn>.

vidare i uppsatsen. Således har rapporten inte analyserats i uppsatsens delanalyser utan återkommer först i uppsatsens avslutande reflektioner.

1.6 Disposition

Kapitel 2 I kapitlet redogörs kortfattat för ett urval av rättsliga principer och utgångspunkter, i syfte att skapa en rättslig kontext och presentera ramarna för straffrättens utövande. Principerna återkommer löpande i textens analyser. I syfte att skapa en grundförståelse för den medicinska kontexten presenteras därefter de medicinska metoder som används för att utreda åldern hos den misstänkte/tilltalade samt de felmarginaler som metoderna är behäftade med. Metoderna återkommer därefter i uppsatsens resterande kapitel.

Kapitel 3 Tredje kapitlet behandlar den problematik som uppkommer då medicinska åldersbedömningar utförs genom kroppsbesiktning. Först presenteras de regler med tillhörande förarbeten och uttalanden från doktrin som reglerar kroppsbesiktningar. Efter det presenteras Julidomens ställningstagande till kroppsbesiktningar. Detta följs av en presentation av den empiriska undersökningen som företagits för att belysa vilken betydelse resultatet från kroppsbesiktningar fått i realiteten. Kapitlet mynnar ut i en analys om problematik som uppstår vid användande av kroppsbesiktningar i förevarande situationer.

Kapitel 4 I kapitel fyra behandlas beviskravet avseende åldern i kombination med medicinska åldersbedömningar som bevisning. För att detta ska låta sig göras presenteras först de beviskrav som uttryckts i tidigare praxis, doktrin och Julidomen. Efter detta presenteras ställningstaganden avseende medicinska åldersbedömningar. Kapitlet mynnar ut i en analys om problematik hänförlig till medicinska åldersbedömningar i förhållande till de beviskrav som Högsta domstolen förkunnat.

Kapitel 5 Det femte kapitlet behandlar inledningsvis rättens utredningsskyldighet i brottmål. Därefter presenteras specifikt Julidomens uttalande om rättens utredningsskyldighet avseende den tilltalades ålder. Efter detta redogörs för

rättens rättsliga och faktiska möjligheter (och begränsningar) att fullgöra sin utredningsskyldighet. Efter att empiriskt material lyfts fram diskuteras i kapitlets analys problematik avseende rättens möjligheter att utreda den tilltalades ålder.

Kapitel 6 Uppsatsens sjätte kapitel utgör uppsatsens avslutning och tillika slutanalys. I slutanalysen sammanvägs den analys som förts i tidigare delanalyser för att uppfylla uppsatsens övergripande syfte. Utifrån de straffrättsliga principer som presenterats i uppsatsens andra kapitel förs en diskussion huruvida en reformering av lagen är påkallad. Läsaren ges, i kapitlets sista del, avslutande och framåtblickande reflektioner.

2 Kontext och utgångspunkter

2.1 Rättsliga utgångspunkter – straffrättens fundament

Straffprocessen bygger på en avvägning mellan två intressen som kombineras i det straffrättsliga systemet: att förverkliga det straffrättsliga ansvaret genom att lagföra kriminella handlingar samt att genom olika rättssäkerhetsöverväganden samtidigt skydda den enskilde.²⁶ Karol Nowak menar att dessa intressen utgör två principer som han benämner förverkligandeprincipen och skyddsprincipen, vilka ofta måste vägas mot varandra för att uppnå en tillfredsställande men ändå rättssäker lösning. Med förverkligandeprincipen avses rättssystemets förmåga att gripa, lagföra och straffa brottslingar. Skyddsprincipen utgör en motpol till förverkligandeprincipen och syftar till att skydda individen.²⁷ Per Olof Ekelöf ger uttryck för samma intressen genom att beskriva straffrättens funktioner som två poler, bestående av brottsbekämpning och rättssäkerhet.²⁸ Ekelöf menar att för att uppnå syftet med respektive pol måste ibland avkall göras på den andra. Han menar vidare att det kan tillåtas göra avkall på respektive pol i olika utsträckning, beroende på stadium av processen samt vilka principer det rör sig om. Ekelöf menar dock att polerna inte alltid måste stå i motsatsförhållande till varandra.²⁹ Skyddsprincipen, eller rättssäkerheten för den tilltalade, kan konkretiseras i vissa straffrättsliga principer vilka i ett urval ska beskrivas kortfattat nedan.

I regeringsformen (1974:152) ("RF") och lag (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna ("EKMR") stadgas ett antal *fri- och rättigheter* som den enskilde garanteras av staten. Enligt 2:6 RF får inte påtvingade kroppsliga ingrepp förekomma. Rättigheten får begränsas i enlighet med 2:20 och 2:21 RF. Där stipuleras att för att en sådan begränsning ska vara berättigad så måste den ske med stöd i lag samt i enlighet med proportionalitets- ändamåls- och behovsprinciperna.³⁰ Art 8 EKMR stipulerar att alla människor har rätt till skydd för privat- och familjeliv.³¹ I denna artikel inryms ett skydd för den fysiska integriteten.³² I Gillan och Quinton mot

²⁶ Nowak, Karol, *Oskuldighetspresumtionen* (2003) s. 63.

²⁷ Nowak, Karol (2003) s. 63.

²⁸ Ekelöf, Per Olof; Edelstam, Henrik *Rättegång Första Häftet* (2002) s. 30.

²⁹ Ekelöf, Per Olof; Edelstam, Henrik (2002) s. 30 ff.

³⁰ Se 2:20 och 2:21 RF samt avsnitt 3.2.1 nedan.

³¹ Westerlund, Gösta, *Straffprocessuella tvångsmedel: en studie av rättegångsbalkens 24 till 28 kapitel och annan lagstiftning* (2013) s. 9.

³² Se Danelius, Hans, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis* (2012) s. 353. Allvarliga kränkningar av den fysiska integriteten kan stå i strid med art 3 och förbudet mot tortyr eller omänsklig eller förnedrande behandling. Art 8 fångar således upp mindre allvarliga kränkningar av den fysiska integriteten.

Storbritannien³³ slog Europadomstolen fast att polisens kroppsundersökning av misstänkta terrorister på offentlig plats stod i strid med art 8 EKMR. Vidare ansåg Europadomstolen i *Wainwright mot Storbritannien*³⁴ att mycket ingående kroppsbesiktningar av fängelsebesökare, i syfte att förhindra insmuggling av narkotika, innebar kränkningar av art 8 EKMR. För att inskränkningar i art 8 EKMR ska tillåtas krävs stöd i lag. Vidare krävs att inskränkningarna i lagen är så tydliga att de inte ger utrymme för godtyckliga bedömningar.³⁵

Legalitetsprincipen fastslås i 1:1 RF. Principen knyter an till vad som ovan berörts och innebär bland annat att det måste finnas lagstöd för att begränsa de fri- och rättigheter som återfinns i 2 kap RF. Vidare får en dömande makt inte tolka en lagregel så extensivt att regeln tillämpas utanför det område som följer av själva lagtexten eller dess förarbeten.³⁶ NJA 1996 s. 577 stipulerar att om det rör sig om en begränsning av en rättighet i grundlagen ska legalitetsprincipen tillämpas strikt. Legalitetsprincipen behandlas även i NJA 2016 s. 3, där det framhålls att denna har betydelse inte bara för den brottsliga gärningen utan även för påföljdsvalet.³⁷ Där deklarerar man att principen förutsätter tydliga regler avseende påföljdsbestämningen som domstolar kan följa och förhålla sig till,³⁸ samt att principen motiverar ett försiktigt förhållningssätt vid tillämpningen av dessa regler.³⁹ Legalitetsprincipen finns också uttryckt i 24:23 rättegångsbalken (1942:740) ("RB") där den hänför sig till användandet av straffprocessuella tvångsmedel. Lagregeln uttrycker att användande av sådana tvångsmedel ska ha stöd i lag. Legalitetsprincipen innebär slutligen att analoga tolkningar är strikt förbjudna inom straffrätten.⁴⁰

Ur legalitetsprincipen springer *principen om förutsebarhet* fram.⁴¹ I 1:1 3 st RF stadgas att makten ska vara förutsebar med stöd av rättsreglerna. Rättsreglerna innebär såväl lagar som prejudikat. Principen om förutsebarhet innebär att enskilda fall måste bedömas utifrån lagar

³³ Gillan och Winton mot Storbritannien, App. Nr 4158/05, 2010-01-12.

³⁴ *Wainwright mot Storbritannien*, App. Nr 12350/04, 2006-09-26.

³⁵ Se t.ex. Europadomstolens dom i *Olsson mot Sverige (1)*, App. Nr 10465/83, 1988-03-24, där parterna anförde att lagreglerna var för oprecisa och därmed inte tillräckliga för att möjliggöra inskränkningar.

³⁶ Westerlund, Gösta (2013) s. 12.

³⁷ Legalitetsprincipen behandlades i samma avseende i NJA 2016 s. 169, där liknande argumentation förs och där hänvisningar görs till NJA 2016 s. 3.

³⁸ NJA 2016 s. 3 p. 14.

³⁹ NJA 2016 s. 3 p. 20.

⁴⁰ Asp, Petter; Ulväng, Magnus, *Kriminalrättens grunder* (2013) s. 62.

⁴¹ Se Schultz, Mårten, *Den orubbliga principen*. (Dagens juridik, 2012). I artikeln debatterar Mårten Schultz för hur viktig principen om förutsebarhet är och hur denna inte bör tillåtas ge vika för pragmatiska lösningar. Debattartikeln syftar dock främst på civilrättslig förutsebarhet men jag bedömer att argumentationen även har bäring inom straffrätten.

och prejudikat som kan identifieras i förväg så att den enskilda individen kan förutse vilka konsekvenser ett visst handlande kan föranleda.⁴² Lernestedt menar att förutsebarhet är nödvändig både avseende hur regler stadgas och hur de tolkas i praktisk tillämpning.⁴³ Bedömningar som inte ligger i linje med lagar och prejudikat utgör således ett oförutsebart förfarande. Om rättsregler inte ens förekommer på området, utgör även detta ett oförutsebart förfarande och strider således mot denna grundläggande regel.⁴⁴

Likhetsprincipen finns stadgad i 1:9 RF och innebär att alla människor är lika inför lagen samt att lika fall ska behandlas lika. Denna princip ges stor betydelse inom straffrätten och avser framförallt domstolarna som är skyldiga att döma lika fall lika. Likhetsprincipen inrymmer därmed ett krav på ett konsekvent beslutsfattande, då domstolarna har fri prövningsrätt.⁴⁵

Oskyldighetspresumtionen uttrycks i art 6 EKMR och innebär att ”*var och en som har blivit anklagad för brott ska betraktas som oskyldig till dess hans skuld lagligen fastställts.*” I linje med oskyldighetspresumtionen ligger såväl principen om att åklagaren har bevisbördan i brottmål som det höga beviskravet som uppställs i brottmål och som utvecklas nedan i avsnitt 4.1.1.⁴⁶

När den misstänkte eller tilltalade är ett barn⁴⁷ utgör *barnkonventionen* ett skydd för denne.⁴⁸ Konventionen innehåller ett antal grundläggande bestämmelser som alltid ska beaktas vid frågor som rör barn. Barnets bästa ska enligt art 3 barnkonventionen alltid komma i främsta rummet.

Slutligen, när den misstänkte eller tilltalade inte har fyllt 21 år, utgör även *lag (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare ("LuL")* en särreglering som syftar till att skraddarsy förfarandet efter den misstänktes eller tilltalades ungdom och därmed verka

⁴² Asp, Petter; Ulväng, Magnus (2013) s. 62-63.

⁴³ Lernestedt, Claes (2010) s. 71.

⁴⁴ Lernestedt, Claes (2010) s. 71.

⁴⁵ Hirschfeldt, Johan, https://pro-karnovgroup-se.ezproxy.ub.gu.se/document/527328/7#SFS1942-0740_K24_P1annotations-KAR, kommentar till regeringsformen (1974:152) 1 kap. 9 §, not 15.

⁴⁶ Höglund, Olle; Welamson, Lars (1988) s. 474.

⁴⁷ Art 1 barnkonventionen stipulerar att den som är under 18 år är att anse som barn.

⁴⁸ Se SOU 2016:19. Barnkonventionen äger i nuläget inte status som svensk lag. 2018 avses denna bli svensk lag, vilket kommer stärka konventionens ställning i svensk rätt ytterligare.

som ett skydd för denne, i linje med bland annat ovan berörda barnkonventionen.⁴⁹ LuL statuerar exempelvis ett restriktivt användande av tvångsmedel mot unga lagöverträdare.⁵⁰

2.2 Medicinska utgångspunkter – åldersbedömning på medicinsk väg

För att utröna en persons ålder inhämtas vanligtvis uppgifter från ambassader för att undersöka om en fastställd identitet finns i hemlandet.⁵¹ Uppgifter från Interpol om tidigare brottslighet kan få betydelse för bedömningen och vittnesutsagor kan också ge vägledning vid bestämmande av ålder.⁵² Uppgifter som framkommit om åldern på medicinsk väg har dock blivit ett vanligt förekommande bevismedel. Nedan ska metoderna för sådana åldersbedömningar introduceras.

2.2.1 Tandmognadsundersökningar

Tandmognadsundersökningar är den mest frekvent använda metoden för att på medicinsk väg fastställa någons ålder. Vid tandmognadsundersökningar undersöks visdomständernas mognadsnivå av en rättsodontolog. Resultatet från undersökningen jämförs sedermera med ett tabellverk. De tabellverk som finns tillgängliga utgår från svenska och amerikanska jämförelsematerial vilka skiljer sig åt sinsemellan med ungefär 1,5 år.⁵³ Av undersökningen av visdomständerna kan en felmarginal uppskattas inom det närmsta året till ca 16 %, och en felmarginal inom de två närmsta åren till ca 2,5 %.⁵⁴ I Julidomen godkände Högsta domstolen tandmognadsundersökningar som en metod att fastställa ålder.⁵⁵ Metoden är omdebatterad och många läkare anser att den inte bör användas på grund av sin höga felmarginal.⁵⁶

2.2.2 Skelettmognadsundersökningar

Vid bedömning av skelettets mognad undersöks den tilltalades handled med röntgen. Röntgenbilderna granskas sedan i syfte att utreda om skelettmognaden är fullständig eller till vilken grad denna är fullständig. Mognadsgraden jämförs med en atlas, enligt vilken full

⁴⁹ Se exempelvis Åklagarmyndigheten, *Unga lagöverträdare och barnkonventionen* (2013).

⁵⁰ Westerlund, Gösta (2013) s. 15.

⁵¹ Åklagarmyndigheten (2015) s. 15.

⁵² Se t.ex. Julidomen. Där tillmättes dock inte vittnesuppgifterna något bevisvärde i Högsta domstolen.

⁵³ Se Julidomen p. 26 och sakkunnig rättsodontolog Irena Dawidsson uttalande.

⁵⁴ Se Julidomen p. 26 och sakkunnig rättsodontolog Irena Dawidsson uttalande.

⁵⁵ Julidomen p. 33.

⁵⁶ Se t.ex. Hjern, Anders; Asher, Henry (Läkartidningen 2015).

mognad av skelettet uppnås vid 19 år.⁵⁷ Efter att skelettmognaden är fullständig kan inte någon användbar information utvinnas om åldern. Det är dock svårt att generalisera skelettmognaden, då den sker vid olika tidpunkter för olika individer. Därför räknas med ett konfidensintervall om +/- två år, vilket alltså innebär ett möjligt spann om fyra år.⁵⁸ Det finns heller inte fullständig information om variationer i skelettmognad mellan olika folkgrupper.⁵⁹ Det jämförelsematerial som utgås från skapades under 1930-talet, vilket utgör ytterligare en potentiell felkälla.⁶⁰

2.2.3 Okulärbesiktningar

Okulärbesiktning innebär att en fysisk undersökning av kroppen utförs i syfte att fastställa ålder. Metoden används i ett antal länder, däribland Sverige.⁶¹ Genom att granska kroppen görs en bedömning av längd, vikt och pubertal utveckling. Tid för första menstruation tas med i bedömningen.⁶² Puberteten bedöms sedermera enligt en skala där personens könsorgan och behåring bedöms enligt olika stadier. Skalan utgår dock från en population i Storbritannien, för flera decennier sedan, och kan därför inte anses vara representativ för de som söker asyl i Sverige idag.⁶³ Det har påpekats att detta innebär att en åldersbedömning som utgår från en okulärbesiktning inte är tillförlitlig.⁶⁴

⁵⁷ Svenska Barnläkarföreningen (2014).

⁵⁸ Svenska Barnläkarföreningen (2014).

⁵⁹ Svenska Barnläkarföreningen (2014).

⁶⁰ Hjern, Anders; Asher, Henry (Läkartidningen 2015).

⁶¹ Statens beredning för medicinsk och social utvärdering, *Åldersbedömning med icke-radiologiska metoder* (2016) s. 4.

⁶² Svenska Barnläkarföreningen (2014).

⁶³ Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (2016) s. 4.

⁶⁴ Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (2016) s. 4.

3 Kroppsbesiktning för att fastställa ålder

3.1 Kroppsbesiktning som tvångsmedel

Tvångsmedel kan definieras som åtgärder som kränker en persons fri- och rättigheter, men som ändå får företas om de har stöd i lag.⁶⁵ Tvångsmedel har tillkommit för att underlätta för brottsbekämpande organ att genomföra utredningar och säkerställa lagföring av dem som begått brott.⁶⁶ Reglerna om tvångsmedel återfinns i 24-28 kap RB. Kroppsbesiktning utgör ett tvångsmedel och regleras i 28:12 RB. När kroppsbesiktning sker av en misstänkt som är yngre än 15 år återfinns regleringen i 36 a § LuL, vilken manar till ett mer restriktivt förhållningssätt till förfarandet. Då beslut fattas av rätten, åklagaren eller förundersökningsledaren om att medicinska åldersbedömningar ska utföras sker detta genom kroppsbesiktning. Medicinska åldersbedömningar har tidigare använts i viss utsträckning i asylärenden och då på frivillig väg. Resultaten från dessa har därmed även kunnat användas i en framtida straffrättslig process. Tendenser visar att sådana frivilliga åldersbedömningar inom asyrrätten blir allt mer sällsynta varför rätten, åklagaren eller förundersökningsledaren, i den mån de vill ha material från medicinska åldersbedömningar i utredningen, i allt större utsträckning måste besluta om att detta ska ske genom kroppsbesiktning.⁶⁷ Detta motiverar en undersökning av huruvida användandet av sådana kroppsbesiktningar är problematiskt utifrån straffrättsliga principer.

3.2 Kroppsbesiktning i normerna

3.2.1 När en kroppsbesiktning får företas

En kroppsbesiktning innebär ett avsteg från 2:6 RF som reglerar och förbjuder påtvingade kroppsliga ingrepp om dessa inte har stöd i lag.⁶⁸ Således är det nödvändigt att identifiera när en kroppsbesiktning faktiskt får företas, då ett för extensivt användande av tvångsmedlet står i strid med denna fundamentala regel.

Kroppsbesiktning behandlas, som ovan nämnts, i 28:12 RB och innebär en undersökning av kroppens inre eller yttre. En sådan undersökning kan exempelvis bestå i en

⁶⁵ Ekelöf, Per Olof; Bylund, Torleif; Edelstam, Henrik, *Rättegång Tredje Häftet* (2006) s. 22.

⁶⁶ Lindberg, Gunnel, *Straffprocessuella tvångsmedel - när och hur de får användas* (2012) s. 6.

⁶⁷ Åklagarmyndigheten (2015) s. 19.

⁶⁸ Lindberg, Gunnel (2012) s. 635.

läkarundersökning.⁶⁹ I bestämmelsen fastslås att för att företa en kroppsbesiktning måste brottet som begåtts vara av sådan allvarlig art att ett fängelsestraff kan följa på det. 28:12 RB hänvisar vidare till 28:11 RB, där det stipuleras för vilket ändamål en kroppsbesiktning får företas. Det finns två huvudändamål som legitimerar utförandet av en kroppsbesiktning. Båda dessa huvudändamål syftar till att erhålla bevisning.⁷⁰ Första ändamålet utgörs av att söka efter föremål som kan tas i beslag eller förvar.⁷¹ Det andra ändamålet består i att utröna omständigheter som kan vara av betydelse för utredning om brottet. Gunnel Lindberg anser att det sistnämnda ändamålet ger kroppsbesiktningen ett relativt brett tillämpningsområde.⁷² Då Lindberg exemplifierar de ändamål som legitimerar en kroppsbesiktning för att utröna omständigheter som kan vara av betydelse för utredningen om brottet räknas dock inte frågor om ålder upp.⁷³ Ändamålen som tas upp är snarare hänförliga till DNA-analyser, i syfte att fastställa vem som har begått ett brott, och liknande situationer. Inte heller i annan doktrin eller i förarbeten förkunnas att detta ändamål inrymmer att ta reda på den tilltalades ålder. I de fall kroppsbesiktning företas i syfte att utreda åldern hos den misstänkte torde motiveringen av den som påkallar kroppsbesiktningen dock vara att den utförs för ändamålet att utröna omständigheter som kan vara av betydelse för utredning om brottet.⁷⁴

Medicinska undersökningar såsom tandmognadsundersökning och skelettmognadsundersökning utförs av läkare och innebär en undersökning av kroppens inre eller yttre, varför de till sin ordalydelse inryms under kroppsbesiktningsbestämmelsen.⁷⁵ Även okulärbesiktning, som är en mindre ingripande läkarundersökning, faller in under begreppet kroppsbesiktning då förfarandet innebär en undersökning av personens nakna kropp.⁷⁶ Vad som därtill blir avgörande för om kroppsbesiktningar får användas för att företa medicinska åldersbedömningar är dock, som ovan nämnts, för vilket ändamål kroppsbesiktningen företas. Således är det inte tillräckligt att ett förfarande till sin ordalydelse faller in under vad som kan utgöra kroppsbesiktning för att detta ska tillåtas. Det ska även företas för att uppnå något av de ovan nämnda ändamålen, att söka efter föremål eller att utreda omständigheter som kan

⁶⁹ Prop. 1993/94:24 s. 21.

⁷⁰ Lindberg, Gunnel (2012) s. 638.

⁷¹ Lindberg, Gunnel (2012) s. 80.

⁷² Lindberg, Gunnel (2012) s. 639.

⁷³ Denna tystnad kan till stor del bero på att avsaknaden av ålder hos den tilltalade inte utgjorde någon problematik då boken författades. Detta bör dock inte tolkas som ett argument för att kroppsbesiktning får företas för att utreda den tilltalades ålder, då en sådan extensiv tolkning riskerar att strida mot legalitetsprincipen, se mer härom nedan i avsnitt 3.5.1.

⁷⁴ Åklagarmyndigheten (2015) s. 8.

⁷⁵ Prop. 1975/76:209 s. 147.

⁷⁶ Lindberg, Gunnel (2012) s. 644.

vara av betydelse för utredning av brottet. Detta bekräftas av ändamålsprincipen, som återfinns i 2:21 RF. Ändamålsprincipen innebär att inskränkande av de grundläggande fri- och rättigheterna endast får ske för de ändamål lagstiftaren anvisat.⁷⁷ Således får inte ett tvångsmedel användas för ett ändamål som inte anges i lagtexten.⁷⁸

Slutligen får en kroppsbesiktning endast företas om denna även görs i enlighet med proportionalitetsprincipen, eftersom den i själva verket innebär en inskränkning i den misstänktes kroppsliga integritet. Proportionalitetsprincipen, som återfinns i 2:21 RF och även i flertalet bestämmelser i RB,⁷⁹ riktar in sig på de negativa verkningar som inskränkandet av de grundläggande fri- och rättigheterna får för den enskilde. En inskränkning är förbjuden om inte åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som den enskilde lider till följd av inskränkningen. Proportionalitetsbedömningen blir mycket aktuell om kroppsbesiktningen består i en läkarundersökning, då den misstänkte på grund av undersökningens ofta ingripande art i större utsträckning riskerar framtida men.⁸⁰

Avseende medicinska åldersbedömningar som görs genom kroppsbesiktning har frågan om proportionalitet aktualiserats och ifrågasatts. Karin Wistrand ifrågasätter huruvida det kan anses proportionerligt att företa en sådan integritetskränkande handling i förhållande till vilken information som utvinns av kroppsbesiktningen.⁸¹ Att den information som kan erhållas är behäftad med så stora felmarginaler,⁸² och att metoderna generellt är så bristfälliga, skulle kunna innebära att informationen sällan får avgörande betydelse i bevishänseende. Det kan därmed ifrågasättas huruvida den integritetskränkning som metoderna innebär är proportionerlig i förhållande till resultatet av dem.

3.2.2 Beslut om kroppsbesiktning

Enligt 28:12, 13 och 14 RB får undersökningsledare, åklagare eller rätten besluta om att en kroppsbesiktning ska företas. Eftersom beslut om kroppsbesiktning oftast måste tas tämligen omgående är det ovanligt att rätten fattar beslut i en sådan fråga.⁸³ Desto vanligare är det istället att åklagaren fattar ett sådant beslut. Det är dock inte ovanligt att beslutet även fattas

⁷⁷ Westerlund, Gösta (2013) s. 12.

⁷⁸ Westerlund, Gösta (2013) s. 23.

⁷⁹ Se 24:1 3 st, 25:1 3 st, 26:1 2 st, 27:1 3 st och 28:3a RB.

⁸⁰ Lindberg, Gunnel (2012) s. 650.

⁸¹ Se Wistrand, Karin (SvJT 2016).

⁸² Se ovan avsnitt 2.2.

⁸³ Lindberg, Gunnel (2012) s. 654.

av annan undersökningsledare.⁸⁴ Om fara i dröjsmål föreligger kan till och med enskild polisman fatta ett beslut att utföra en kroppsbesiktning.⁸⁵ Att en okänd ålder också innebär en okänd identitet och därmed större flyktfara kan innebära att fara i dröjsmål ofta anses föreligga.

3.2.3 Beviskravet för uppnådd ålder vid kroppsbesiktning

Kroppsbesiktning är främst avsett att användas för personer som har nått en viss mognadsgrad. Som huvudregel gäller att tvångsmedel inte ska användas mot en person som inte fyllt 15 år. 36 a § LuL gör dock avsteg från huvudregeln och öppnar upp för en möjlighet att företa kroppsbesiktning även mot den som inte fyllt 15 år. Dock krävs att en sådan är av synnerlig vikt för att klarlägga omständigheter för betydelse av brottet. Detta krav innebär att den bevisning som kan vinnas genom åtgärden inte går att nå på andra sätt.⁸⁶ Alla andra möjligheter att erhålla den information som ska nås genom kroppsbesiktningen måste vara uttömda⁸⁷ eftersom barn i den aktuella åldern befinner sig i en känslig period av sin utveckling och därmed riskerar att ta större skada än om samma åtgärd vidtogs mot en vuxen person.⁸⁸ Den proportionalitetsbedömning som alltid ska företas vid användandet av tvångsmedel bör även göras med större noggrannhet om det rör sig om ett barn under 15 år.⁸⁹

Sammanfattningsvis kan sägas att kroppsbesiktning mot personer som inte fyllt 15 år endast bör företas vid mycket ovanliga omständigheter.⁹⁰ Det har även anförts att bestämmelsen om kroppsbesiktning i 36 a § LuL över huvud taget inte kan användas för att utföra just medicinska åldersbedömningar.⁹¹ Det är inte ovanligt att en person som begått brott påstår att han eller hon är yngre än 15 år, och att åklagaren samtidigt påstår att personen är äldre än 15 år. Vilket beviskrav som måste uppnås för att den misstänkte är 15 år eller äldre (och därmed kan kroppsbesiktigas enligt 28:12 RB) innan en kroppsbesiktning företas, framgår inte av lagregler och inte heller av doktrin eller praxis.

⁸⁴ Lindberg, Gunnel (2012) s. 655.

⁸⁵ Lindberg, Gunnel (2012) s. 655 samt 28:12 RB.

⁸⁶ Lindberg, Gunnel, https://pro-karnovgroup-se.ezproxy.ub.gu.se/document/527554/2#SFS1964-0167_N112, kommentar till lag (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare 36 a §, not 112.

⁸⁷ Lindberg, Gunnel (2012) s. 781.

⁸⁸ Prop. 2009/10:105 s. 49-50.

⁸⁹ Prop. 2009/10:105 s. 50.

⁹⁰ Wistrand, Karin (SvJT 2016) s. 12.

⁹¹ Rättsmedicinalverket, *Åtterrapporering avseende regeringsuppdrag till Rättsmedicinalverket att genomföra medicinska åldersbedömningar* (2016) s. 19.

Det enda beviskrav som återfinns avseende kroppsbesiktningar är att sådana får företas om personen i fråga är *skäligen misstänkt* för ett brott.⁹² *Skäligen misstänkt* är ett lägre beviskrav än det som för övrigt råder i brottmål.⁹³ Denna misstankegrad är dock hänförlig till brottet som sådant och inte till vilken ålder den misstänkte har uppnått. I doktrinen har det dock framhållits att verksamma jurister tenderar att göra en analog tolkning av beviskravet *skäligen misstänkt*, som hänvisar till brottet som sådant, och därmed utgår från beviskravet *skäligen* även vid bevisande av den tilltalades ålder före en kroppsbesiktning.⁹⁴ En sådan analog tolkning saknar dock stöd i lag och därmed aktualiseras frågan huruvida den är förenlig med de straffrättsliga principer som skyddar den enskilde.

3.3 Julidomen om kroppsbesiktning

I Julidomen accepterades, som berörts i uppsatsens inledning, medicinska åldersbedömningar i form av tandmognadsundersökningar som bevismedel. Däremot tog Högsta domstolen aldrig ställning till att åldersbedömningen i målet hade gjorts genom en kroppsbesiktning. Att Högsta domstolen sedermera godkände resultatet från tandmognadsundersökningen som bevisning bör dock inte tolkas som att Högsta domstolen har accepterat utförandet av medicinska åldersbedömningar i form av kroppsbesiktning. Snarare berodde detta på att frågan som hade överklagats till Högsta domstolen rörde huruvida de uppgifter som anskaffats kunde användas som bevisning under huvudförhandlingen. Således ger Julidomen ingen ledning i huruvida kroppsbesiktningar kan legitimera medicinska åldersbedömningar.

3.4 Empirisk undersökning

3.4.1 Presentation av undersökningen

I syfte att undersöka hur det som ovan diskuterats tar sig uttryck i praktiken har en empirisk undersökning av 17 underrättsdomar företagits. Av de 17 domarna är fem överklagade och avgjorda i hovrätten, varför det är utfallet i hovrätten som i förevarande fall tagits i beaktning.⁹⁵ Undersökningen syftar till att belysa hur frekvent förekommande medicinska åldersbedömningar i form av kroppsbesiktningar är, samt i vilka åldrar dessa företas. Undersökningen syftar vidare, och framförallt, till att undersöka vilken betydelse den

⁹² Se 28:12 RB.

⁹³ Med det beviskrav som för övrigt råder i brottmål åsyftas det för brottet vedertagna beviskravet *utom rimligt tvivel*. Se vidare avsnitt 4.1 nedan.

⁹⁴ Se Wistrand, Karin (SvJT 2016) s. 12, fotnot 17 som hänvisar vidare till Åklagarmyndigheten (2015) s. 5.

⁹⁵ Dom nr 1, 2, 3, 4 och 5.

medicinska åldersbedömningen har fått för utgången i målet. Detta för att analysera huruvida den integritetsinskränkning som förfarandet innebär är proportionerlig eller ej. Undersökningen syftar till att belysa de olika metodernas generella träffsäkerhet och bevisvärde, snarare än vilket bevisvärde de tillmätts i enskilda fall. Med hjälp av dessa 17 domar är syftet att ge en indikation av problematiken snarare än en heltäckande bild av rättsläget. Det rör sig dock om så många domar att de bör äga en viss grad av generalitet.

Av de 17 domar som granskats har gärningsmannens ålder och identitet varit okänd i samtliga fall. Vidare har medicinska åldersbedömningar förekommit i elva av målen.⁹⁶ Detta indikerar att medicinska åldersbedömningar är tämligen frekvent förekommande. De medicinska åldersbedömningarna har genomförts genom kroppsbesiktning i nio av målen.⁹⁷ Detta vittnar om att medicinska åldersbedömningar genom kroppsbesiktning också är frekvent förekommande. Därmed tycks det föreligga en uppfattning hos de personer som beslutar om kroppsbesiktning att medicinska åldersbedömningar i syfte att fastställa någons ålder får göras med stöd av kroppsbesiktning.⁹⁸

3.4.2 Proportionalitet i empirin

Avseende proportionaliteten har följande iakttagits. De olika former av medicinska åldersbedömningar som förekommit i målen har bestått av okulärbesiktningar, skelettmognadsundersökningar samt tandmognadsundersökningar och ska presenteras var för sig.

Okulärbesiktningar har företagits i två av målen.⁹⁹ Båda gångerna har konstaterats att det resultat som nåtts genom undersökningarna inte kan användas som bevisning eller ens som en indikator om den misstänktes ålder. Utifrån uppgifter från sakkunniga har domstolarna förkunnat följande i sina domar.

”När puberteten inträder respektive avslutas är ytterst individuellt och påverkas mycket av

⁹⁶ Dom nr 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 10, 11, 12 och 16.

⁹⁷ Dom nr 1, 2, 4, 5, 7, 8, 12, 14 och 16.

⁹⁸ Se Åklagarmyndigheten (2015). Denna uppfattning har manifesterats i rapporten.

⁹⁹ Dom nr 4 och 5. Okulärbesiktningen företogs i den förstnämnda domen i tingsrätten. I hovrättsdomen berörs dock inte bevisningen från okulärbesiktningen vilket antyder att denna, liksom i tingsrätten, inte har tillmätts något bevisvärde i hovrätten.

*genetiska faktorer. Genom att undersöka en tonåring avseende pubertetsutveckling är det således svårt att fastställa ålder.*¹⁰⁰

*”Den läkarbedömning som åklagaren har hänfört sig till grundar sig såvitt det får förstås endast på en okulär besiktning och kan inte tillmätas något egentligt bevisvärde.”*¹⁰¹

Skelettmognadsundersökningar har företagits i sex av de 17 målen.¹⁰² I två av de sex målen har skelettmognadsundersökningarna tjänat som bevisning för den misstänktes ålder.¹⁰³ I dessa situationer har resultatet endast tjänat som bevisning i samband med annan bevisning. I fyra av målen har skelettmognadsundersökningarna motsatsvis, på grund av de stora felmarginalerna och osäkerhetsfaktorerna som de är behäftade med, inte tillmätts något bevisvärde då rätten har ansett att de inte ger någon uppgift om den misstänktes ålder.¹⁰⁴ Följande har uttalats i domar:

*”I den åberopade skelettmognadsbedömningen har den slutsatsen dragits att det utifrån undersökningen av RKs skelett inte går att göra någon åldersbedömning.”*¹⁰⁵

*”YNs högra hand har röntgats. Skelettmognaden konstaterades avslutad. Vid åldersbedömningsärenden görs en uppskattning av ålder utgående från graden av skelettmognad. Då det finns en individuell spridning i utvecklingshastighet medför detta en osäkerhet beträffande överensstämmelse mellan skelettmognad och kronologisk ålder. Då skelettmognaden är avslutad kan åldersbedömningen inte göras.”*¹⁰⁶

Tandmognadsundersökningar är den, i de undersökta domarna, mest frekvent förekommande metoden för medicinska åldersbedömningar. Sådana har företagits i tio av de 17 målen.¹⁰⁷ I två av målen har resultaten från undersökningarna tjänat som ensam bevisning om den misstänktes ålder och rätten har därmed dömt i linje med tandmognadsundersökningarna.¹⁰⁸ I

¹⁰⁰ Dom nr 4. Uttalandet förekommer i tingsrättsdomen. Barnläkare Agneta Leinberg utförde undersökningen. Uttalandet gjordes av rätten, baserat på Agneta Leinbergs undersökning.

¹⁰¹ Dom nr 1.

¹⁰² Dom nr 1, 2, 4, 5, 10 och 14.

¹⁰³ Dom nr 1 och 10.

¹⁰⁴ Dom nr 2, 4, 5 och 14.

¹⁰⁵ Dom nr 14. Uttalandet gjordes av rätten och således inte av sakkunnig.

¹⁰⁶ Dom nr 5. Uttalandet gjordes dock i den överklagade tingsrättsdomen och har inte citerats i hovrätten. Hovrätten har dock inte heller dementerat uttalandet.

¹⁰⁷ Dom nr 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 12, 14 och 16.

¹⁰⁸ Dom nr 2 och 14.

sex av de mål där även annan bevisning förekommit avseende den misstänktes ålder har tandmognadsundersökningarna tjänat som förstärkande bevisning och rätten har således dömt i linje med dessa.¹⁰⁹ I två av de undersökta målen har rätten dock åberopat den felmarginal som tandmognadsundersökningarna är behäftade med eftersom bevisning funnits som talat i motsatt riktning. Således har det dömts i strid med resultaten från tandmognadsundersökningar i två av målen.¹¹⁰

3.5 Analys – är användandet av medicinska åldersbedömningar genom kroppsbesiktning problematiskt?

Att förfarandet medicinska åldersbedömningar såsom tandmognadsundersökningar, skelett-mognadsundersökningar och även okulärbesiktningar inryms i begreppet kroppsbesiktningar har utretts ovan och är tämligen okontroversiellt, då alla dessa undersökningar utgör läkarundersökningar. Att läkarundersökningar kan utgöra kroppsbesiktningar har konstaterats i förarbeten och i doktrin. Det råder däremot större otydlighet om vilket ändamål förfarandet kan användas för samt huruvida användandet av de olika metoderna är att anse som proportionerligt. Vid undersökande av dessa två faktorer blir ändamålsprincipen och proportionalitetsprincipen aktuella. Det är heller inte klarlagt hur mycket bevisning som visar att den misstänkte är äldre än 15 år som krävs för att företa en kroppsbesiktning enligt RB, om den misstänkte själv hävdar att han eller hon är yngre än 15 år. Detta ska analyseras och problematiseras nedan i förhållande till straffrättsliga principer.

3.5.1 Ändamålet med kroppsbesiktning

Inledningsvis ska granskas huruvida användandet av medicinska åldersbedömningar för att utröna den misstänktes ålder ryms inom det legitima ändamålet för att företa en kroppsbesiktning. Kroppsbesiktningar får användas för att ”*utröna omständigheter som kan vara av betydelse för utredning om brottet*” enligt 28:11 RB. Huruvida den misstänktes ålder utgör en omständighet som är av betydelse för utredning om brottet är inte självklart. Lagen, doktrin eller förarbeten ger ingen ledning i vad som inryms i begreppet, då det tidigare ansetts att en sådan definition inte varit nödvändig.¹¹¹ Eftersom dessa källor inte på ett fördjupat sätt förkunnar vad som faktiskt inryms i begreppet blir det mest naturligt att sluta sig till en

¹⁰⁹ Dom nr 1, 5, 7, 8, 12 och 16.

¹¹⁰ Dom nr 3 och 4.

¹¹¹ Prop. 1993/94:24 s. 24.

bokstavlig tolkning av bestämmelsens rekvisit. En sådan tolkning ligger i linje med legalitetsprincipen och ändamålsprincipen. Även NJA 1996 s. 577 talar för att en tolkning enligt rekvisitens ordalydelse ska göras.

Enligt 1:6 brottsbalken (1962:700) ("BrB") får en person som är yngre än 15 år inte dömas till påföljd. Däremot kan ett brott ändå begås av en person under 15 år.¹¹² Därmed kan framhållas att den misstänktes ålder inte är av betydelse för utredning om brottet, då ett brott har begåtts oavsett dennes ålder. Å andra sidan har Lindberg uttryckt i doktrinen att ändamålet, att utreda omständigheter av betydelse för brottet, ska tolkas extensivt. Åklagarens åtalsplikt, som stadgas i 20:6 RB uttrycker att denne inte ska väcka åtal om en fällande dom inte förväntas.¹¹³ En extensiv tolkning, men som ändå håller sig inom bestämmelsens ordalydelse, skulle därmed kunna innefatta att utreda huruvida den misstänkte är 15 år eller inte, eftersom detta alltså har betydelse för om åtal väcks och brottet därmed utreds vidare. Åldern skulle i förevarande fall utgöra *omständigheten*, och att väcka ett åtal skulle möjliggöra en fortsatt utredning av brottet, vilket torde inrymmas i rekvisitet *utredning om brottet*. Att en kroppsbesiktning möjliggör, eller omöjliggör, att åtal väcks kan således, och till sin ordalydelse, i allra högsta grad inrymmas i begreppet *betydelse för utredning om brottet*. Denna argumentation förstärks av att en tolkning av begreppet ska göras extensivt. Således borde ett sådant förfarande inrymmas i det ändamål lagstiftaren anvisat och riskerar därmed inte att ske i strid med de principer som syftar till att skydda den enskilde eller olovligen inkräkta på den enskildes integritet.

Samma argumentation kan dock inte anföras då den medicinska åldersbedömningen företas i syfte att utreda huruvida den misstänkte fyllt 18 eller 21 år. En sådan uppgift har ingen betydelse för *om* den misstänkte kan fällas till ansvar. Denna har endast betydelse för vilken påföljd den misstänkte ska dömas till.¹¹⁴ Påföljden är inte hänförlig till utredningen av brottet som sådant utan är snarare en följd av detta. Därmed borde rekvisitet *utredning om brottet* inte inrymma omständigheter som är utan betydelse för utredning av själva brottet och endast av betydelse för följderna av brottet, detta trots att en extensiv tolkning ska göras. Legalitetsprincipen stadgar, som ovan nämnts, att för att begränsa de fri- och rättigheter som

¹¹² I 1:1 RB stadgas ingen åldersmässig begränsning för när ett brott har begåtts. En sådan uttrycks först i samband med påföljden och därmed kan alla människor, oavsett ålder, begå brott.

¹¹³ Se NJA II 1943 s. 258. Se även Åklagarmyndigheten (2015) s. 5 där liknande argumentation framförts.

¹¹⁴ En sådan bedömning har också betydelse för om personen i fråga kan häktas vilket dock inte kommer beröras vidare i uppsatsen.

uttrycks i 2 kap RF krävs stöd i lag. Att legalitetsprincipen även finns specifikt uttryckt i tvångsmedelsammanhang, och där stadgar att det är förbjudet att använda tvångsmedel för syften som inte uttryckts i lag torde syfta till att förhindra situationer som den förevarande, då användningsområdet utvidgas till att inrymma en åtgärd som enligt ordalydelsen inte tillåts. Detta förstärks även av ändamålsprincipen, som uttalar att tvångsmedel bara får användas för de ändamål som åsyftas i lag. I förarbeten har det uttalats att ändamålsprincipen aktualiseras med särskild styrka när det gäller just kroppsbesiktningar eftersom sådana innebär ett så långtgående ingrepp i den kroppsliga integriteten.¹¹⁵

Som belysts ovan har såväl Gillan och Quinton mot Storbritannien som Wainright mot Storbritannien visat att kroppsliga ingrepp såsom kroppsbesiktningar eller andra kroppsundersökningar kan utgöra kränkningar av art 8 EKMR, om dessa inte sker på ett godtagbart sätt och i behörig ordning. Enligt det av Europadomstolen meddelade avgörandet Olsson mot Sverige¹¹⁶ kan utläsas att en inskränkning av art 8 EKMR måste vara tydligt uttryckt i lag för att inte strida mot bestämmelsen. Att använda kroppsbesiktning för att utreda en misstänks ålder, endast i förhållande till påföljden, kan inte (enligt ovan anförd argumentation) anses utgöra ett ändamål som är tydligt uttryckt i lag. Enligt det av Europadomstolen meddelade avgörandet Shtukurov mot Ryssland¹¹⁷ ställs även ännu högre krav på tydlighet i lagen när det rör sig om ett tvångsingripande i någons personliga sfär, vilket en kroppsbesiktning är. Således är det svårt att motivera att en kroppsbesiktning får företas för att utreda huruvida den misstänkte är 18 eller 21 år. En kroppsbesiktning som utförs för det ändamålet riskerar därmed att strida mot ändamålsprincipen, legalitetsprincipen och därmed utgöra kränkningar av såväl 2:6 RF som art 8 EKMR.

I de undersökta domarna har den tilltalade endast vid ett tillfälle, då kroppsbesiktning företagits, gjort gällande att denne inte uppnått straffmyndighetsåldern. Resterande gånger har kroppsbesiktning företagits då den tilltalade gjort gällande att han eller hon uppnått en högre ålder än straffmyndighetsåldern. Detta måste anses problematiskt utifrån legalitetsprincipen då ett sådant användande av kroppsbesiktningar ligger utanför bestämmelsens ordalydelse. En sådan extensiv tolkning av bestämmelsen löper stor risk att strida mot ändamålsprincipen och

¹¹⁵ Prop. 1993/94:24 s. 46-47.

¹¹⁶ Olsson mot Sverige (1), App. Nr 10465/83, 1988-03-24.

¹¹⁷ Shtukurov mot Ryssland, App. Nr 44009/05, 2008-03-27.

därmed även legalitetsprincipen. Framförallt innebär en sådan extensiv tolkning ett ingrepp i den enskildes integritet som inte är lagenligt.

3.5.2 Medicinska åldersbedömningar och proportionalitet

Ovan har utretts för vilket ändamål kroppsbesiktningar får företas. För att kroppsbesiktningar ska få företas ställer lagstiftaren även krav på att den integritetskränkning som kroppsbesiktningar innebär är proportionerlig och därmed kan motiveras av den nytta som kan utvinnas av dem. Kroppsbesiktningar företas i förevarande fall i syfte att utreda personers ålder. Det avgörande för huruvida ingreppen anses proportionerliga blir därmed om resultat från sådana undersökningar generellt sett tillmäts något bevisvärde avseende åldern, och i så fall hur mycket. I detta avseende är det viktigt att särskilja de olika metoderna som används för att säkerställa någons ålder då de är behäftade med olika felmarginaler och således, som ovan presenterats, ges olika bevisvärde. Om metoder som innebär kränkningar av den enskildes kroppsliga integritet används för att fastställa den tilltalades ålder, trots att de upprepade gånger visar sig helt fruktlösa när det kommer till att faktiskt generera uppgifter avseende detta, kan det framhållas att det inte ligger i linje med proportionalitetsprincipen att använda sådana metoder.

Okulärbesiktningar, som innebär att en granskning av kroppen företas, har i den empiriska undersökningen förekommit vid två tillfällen. Båda gångerna har det utslutits att resultatet från sådana besiktningar skulle ge någon ledning i fråga om den misstänktes ålder. De uttalanden som gjorts avseende okulärbesiktningar i de undersökta domarna är av generell karaktär och underkänner i stort att resultat från sådana undersökningar ska tillmätas något värde vid bedömningen av ålder. Inte desto mindre innebär sådana undersökningar en integritetskränkning som förbjuds i 2:6 RF eftersom de utgör ett påtvingat kroppsligt ingrepp. Vidare har framhållits att proportionalitetsbedömningen ska göras ännu strängare då kroppsbesiktningen består i en läkarundersökning, då den tilltalade på grund av undersökningens ingripande art riskerar framtida men eller ohälsa. Således torde inte okulärbesiktningar kunna anses proportionerliga, då de generellt inte tillmäts något värde som bevisning. Enligt min tolkning förbjuder därmed lagen att sådana företas även i de fall de syftar till att utreda om den misstänkte är straffmyndig eller inte, eftersom förfarandet då utgör en oproportionerlig inskränkning i den misstänktes kroppsliga integritet.

Skelettmognadsundersökningar har varit något mer fruktbara då de har tjänat som bevisning i två av de sex domar de förekommit i. Det är dock tveksamt huruvida detta kan anses tillräckligt, då de i fyra av sex domar inte tillfört någon information av värde avseende den tilltalades ålder. Att man i flertalet av fallen inte kunnat utvinna någon information av värde tyder på att sådana undersökningar i de flesta fall inte tjänar sitt syfte, att fastställa den tilltalades ålder. I de två mål där resultat från undersökningarna låg i linje med vad som beslutades har de inte haft någon framträdande roll, utan snarare tjänat som stödbevisning. Det är mycket sannolikt att domstolen hade dömt på samma sätt om skelettmognadsundersökningarna inte förekommit i målet. Vid de tillfällena skelettmognadsundersökningarna tjänat som ensam bevisning har de inte tillmätts något värde. Likt den argumentation som förts i samband med okulärbesiktningar får därmed även påtvingade skelettmognadsundersökningar anses innebära kränkningar av den enskildes integritet som inte, på grund av ovan nämnd diskussion, kan anses proportionerliga med hänvisning till den information som kan utvinnas av dem. På grund av att de strider mot proportionalitetsprincipen företas de således, enligt min uppfattning, i strid med 2:6 RF.

Den metod som kvarstår och som Högsta domstolen även godkände som bevisning i Julimålet utgörs av tandmognadsundersökningar. Metoden är den mest frekvent förekommande, vilket kan anses positivt då denna också har givit de mest fruktbara resultaten. Att rätten i två av domarna har kunnat använda sig uteslutande av dessa undersökningar talar för att de resultat som uppnås ges ett relativt starkt bevisvärde. I ytterligare sex domar har bevisningen tjänat som hjälpbevisning. En felmarginal finns visserligen, vilken har lett till att man i två av fallen har dömt i strid med bevisningen. En viss felmarginal borde dock alltid vara att räkna med i bevissammanhang och proportionalitetsprincipen bör därför tillåta vissa felmarginaler, om inte möjligheten att företa kroppsbesiktning helt ska sättas ur spel. Således får metoden att fastställa ålder genom tandmognadsundersökningar anses utgöra den enda metod som är proportionerlig med hänsyn till den kränkning ingreppet innebär.

3.5.3 Beviskravets betydelse

Som ovan presenterats gäller olika restriktivitet vid användandet av kroppsbesiktningar beroende på den misstänktes ålder och det har även anförts att kroppsbesiktning enligt 36 § a LuL aldrig kan legitimera medicinska åldersbedömningar. Vilket beviskrav som bör uppnås för att den misstänkte är 15 år eller äldre och därmed kan kroppsbesiktigas enligt RB är dock

inte fastställt. Eftersom prejudikat saknas på området och frågan är obehandlad i såväl förarbeten som i doktrin kan inga slutsatser dras.

Dock utgör det oklara rättsläget en problematik då en sådan oreglerad rättsfråga omöjliggör ett förutsebart förfarande. Märten Schultz, som skrivit en artikel om ämnet förutsebarhet, menar att denna princip är fundamental i en rättsordning och att förutsebara resultat är något som i mesta möjliga mån måste eftersträvas.¹¹⁸ En misstänkt som påstår att han eller hon inte fyllt 15 år kan således inte vara säker på att tillräcklig bevisning om åldern presenteras innan en kroppsbesiktning företas eftersom inget beviskrav finns att förhålla sig till. Därmed innebär luckan i sig en avsaknad av förutsebarhet då kravet enligt 1:1 3 st RF, att förfarandet ska vara tillräckligt förutsebart med hänsyn till normerna, inte uppfylls eftersom normer inte existerar. Om den farhåga som framförts i doktrinen, att analoga tolkningar görs och att beviskravet *sannolika skäl* med hänvisning till 28:12 RB används som ett beviskrav för den misstänktes ålder vid kroppsbesiktning, innebär detta att förfarandet riskerar att ske i strid med legalitetsprincipen eftersom analoga tolkningar är strikt förbjudna inom straffrätten.

Att tillämpa ett högt beviskrav avseende den misstänktes ålder, vid företagande av kroppsbesiktning, skulle kunna motverka intresset av en effektiv lagföring då detta skulle riskera att kroppsbesiktningar aldrig kan företas i situationer där den misstänkte påstår att han eller hon är under 15 år, eftersom kroppsbesiktningen företas just i syfte att fastställa motsatsen. Att analogitolkningar är strikt förbjudna inom straffrätten talar dock för att det är en uppgift för lagstiftaren eller Högsta domstolen, snarare än de praktiserande juristerna, att besluta om att ett lågt beviskrav ska tillämpas.

Åklagare har i linje med detta framfört en oro över att företa kroppsbesiktningar mot misstänkta som påstår sig vara yngre än 15 år, då en rädsla finns för att göra övertramp av legalitetsprincipen eftersom kunskap saknas om vilket beviskrav man vid ett sådant ingrepp ska förhålla sig till.¹¹⁹ Således förefaller det finnas två risker med ett obefintligt beviskrav; ett tillämpande av ett för lågt beviskrav eller inget beviskrav alls kan innebära ett övertramp av legalitetsprincipen och således en otillåten inskränkning av 2:6 RF och art 8 EKMR. En oro för att tillämpa ett för lågt beviskrav föranleder istället att kroppsbesiktningar inte företas då det är påkallat, vilket är mycket problematiskt i förhållande till intresset av att bedriva en

¹¹⁸ Schultz, Märten (Dagens Juridik 2012).

¹¹⁹ Åklagarmyndigheten (2016) s. 5.

effektiv lagföring, eftersom uppgifter från medicinska åldersbedömningar kan utgöra en viktig komponent vid ett sådant lagförande.

Att kroppsbesiktning kan beslutas av åklagare, förundersökningsledare och även enskild polisman¹²⁰ innebär en risk för att rättssäkerhetsnivån för den enskilde sänks ytterligare. Att en domstol beslutar i en fråga är mer rättssäkert än att en enskild person beslutar i samma fråga. Därmed blir det desto viktigare, för att den enskilde ska kunna behandlas på ett förutsebart sätt, att tydliga ramar finns för förfarandet.

Sammanfattningsvis har det i analysen konstaterats att medicinska åldersbedömningar i form av kroppsbesiktningar är problematiska utifrån straffrättsliga principer i ett antal situationer. Problematik uppkommer då undersökningar företas för att undersöka huruvida den misstänkte uppnått en ålder som inte är straffmyndighetsåldern 15 år, då de inte legitimeras av ändamålet och därmed utgör olagliga integritetskränkningar. Problematik uppkommer även då undersökningarna består i okulärbesiktningar och skelettmognadsundersökningar eftersom dessa metoder genererar så fruktlösa resultat att de inte är att anse som proportionerliga och även därmed torde utgöra olagliga integritetskränkningar. Slutligen är det problematiskt att något beviskrav inte finns för att den tilltalade har fyllt 15 år före en kroppsbesiktning företas, då en sådan avsaknad innebär ett oförutsebart förfarande vilket kan föranleda analogitolkningar. Detta är också problematiskt då avsaknaden av ett beviskrav istället kan generera ett för restriktivt förhållningssätt till kroppsbesiktningar vilket förhindrar en effektiv lagföring.

¹²⁰ Prop. 1993/94:24 s. 20.

4 Beviskravet avseende ålder och medicinska åldersbedömningar som bevisning i brottmål

4.1 Beviskravet i brottmål

4.1.1 ”Utom rimligt tvivel”

Oskyldighetspresumtionen i art 6 EKMR innebär att en tilltalad ska betraktas som oskyldig till motsatsen har bevisats.¹²¹ För att avgöra om en tilltalad har gjort sig skyldig till ett brott krävs det därmed att rätten har en viss bevisning att utgå ifrån. För att förfarandet ska vara så rättssäkert som möjligt, och i enlighet med art 6 EKMR, krävs även att bevisningen når upp till en viss nivå. I svenska brottmål utgår man från principen *i tveksamma fall till fördel för den tilltalade - in dubio mitius*.¹²² Denna princip förkunnar att om inte tillräcklig bevisning finns så ska den tilltalade gå fri.¹²³ Hur mycket bevisning som krävs för att döma någon för ett brott framgår inte uttryckligen av RB:s regelverk utan har istället lämnats till domstolarna att avgöra. Beviskravet i brottmål har av Högsta domstolen uttryckts på flera olika sätt, men det vanligaste och mest vedertagna innebär att det ska vara ställt *utom rimligt tvivel* att den tilltalade har begått ett brott.¹²⁴ Ett sådant beviskrav är högt ställt och ligger därmed i linje med art 6 EKMR.¹²⁵ Om tvivel finns ska den tilltalade gå fri. Ekelöf menar dock att en fullständig visshet inte kan krävas. Ett sådant krav skulle omintetgöra straffrättens funktion att bekämpa kriminalitet, varför en viss osäkerhet måste godtas.¹²⁶

Det som ovan beskrivits och som även mest frekvent behandlats i doktrin och praxis rör dock bevisning om att gärningsmannen har begått ett brott. Enligt Christian Diesen finns det legitima undantag från huvudregeln *utom rimligt tvivel*.¹²⁷ Beviskravet rörande omständigheter som inte är hänförliga till utförandet av själva brottet kan därmed i vissa avseenden vara ett annat. I dessa avseenden menar Ekelöf att beviskravet får avgöras från fall till fall.¹²⁸ Undantag har exempelvis gjorts vid bevisande av att vissa ansvarsförutsättningar är

¹²¹ Ekelöf, Per Olof; Edelstam, Henrik; Heuman, Lars, *Rättegång Fjärde Häftet* (2009) s. 150.

¹²² Ekelöf, Per Olof; Edelstam, Henrik; Heuman, Lars (2009) s. 77.

¹²³ Ekelöf, Per Olof; Edelstam, Henrik; Heuman, Lars (2009) s. 150.

¹²⁴ Detta beviskrav användes för första gången i NJA 1980 s. 725 där två män stod åtalade för våldtäkt på två flickor. Beviskravet har bekräftats bland annat i NJA 1986 s. 802, NJA 1990 s. 210 och NJA 2014 s. 699.

¹²⁵ Nowak, Karol (2003) s. 409.

¹²⁶ Ekelöf, Per Olof; Edelstam, Henrik; Heuman, Lars (2009) s. 150.

¹²⁷ Diesen, Christian, *Bevis. 10, Bevisprövning i brottmål* (2015) s. 88.

¹²⁸ Ekelöf, Per Olof; Edelstam, Henrik; Heuman, Lars (2009) s. 159.

uppfyllda.¹²⁹ I NJA 1990 s. 210 slogs inledningsvis fast att det var ställt *utom rimligt tvivel* att den tilltalade begått en gärning som var straffbelagd. Däremot gjordes en nödvärnsinvändning av den tilltalade. På grund av svårigheten i att motbevisa en sådan invändning sänkte Högsta domstolen kravet till att det skulle bevisas att den tilltalades invändning var *obefogad*. Även i vissa fall där beviskravet har rört omständigheter som endast är hänförliga till påföljden har kravet på *utom rimligt tvivel* frångåtts. I NJA 2004 s. 702 behandlades frågan om den tilltalade skulle dömas till fängelse eller rättspsykiatrisk vård. Efter att ha slagit fast att det var ställt *utom rimligt tvivel* att den tilltalade begått en straffbelagd gärning avgjorde man om *övervägande skäl* talade för att den tilltalade skulle dömas till rättspsykiatrisk vård. Att den tilltalades invändning är *obefogad*, liksom *övervägande skäl*, innebär ett lägre beviskrav än *utom rimligt tvivel*.

4.1.2 Beviskravet för uppnådd ålder

Beviskravet *utom rimligt tvivel* är alltså hänförligt till brottet som sådant. Något beviskrav för att den tilltalade uppnått, eller inte uppnått, en viss ålder har inte uppställts i lagtexten eller doktrinen och, till alldeles nyligen, inte heller i praxis. Detta har lett till olika uppfattningar hos underrätterna. I äldre domar har det till brottet hänförliga beviskravet *utom rimligt tvivel* använts. Uppfattningen tycks dock ha ändrats och i ett antal domar som meddelats av hovrätterna har en överviktsprincip som beskrivits i stycket ovan tillämpats.¹³⁰ Ett exempel på detta är Hovrätten för Västra Sveriges dom den 24 april 2015 i mål B 1672-15, där det ansågs att överviktsprincipen skulle användas vid avgörande av ålder, varpå det bedömdes att *övervägande skäl* talade för att den tilltalade var över 21 år och således skulle dömas som en vuxen.

I Julidomen behandlade Högsta domstolen frågan om vilket beviskrav som bör gälla för en uppnådd, eller inte uppnådd, ålder. I förhållande till att den tilltalade uppnått en viss ålder som bara har betydelse för påföljden avfärdade Högsta domstolen beviskravet *utom rimligt tvivel* och menade att det varken är lämpligt eller möjligt att använda detta beviskrav, som gäller för den tilltalades skuld, även i frågan om den tilltalades ålder.¹³¹

¹²⁹ Ekelöf, Per Olof; Edelstam, Henrik; Heuman, Lars (2009) s. 154.

¹³⁰ Exempelvis har överviktsprincipen tillämpats i Svea hovrätts dom den 22 december 2015 i mål B 10485-15 och Svea hovrätts dom den 17 februari 2016 i mål B 232-16.

¹³¹ Julidomen p. 19.

Högsta domstolen ansåg inte heller att beviskravet *övertvägande skäl* borde användas avseende den tilltalades ålder. I stället uttalade Högsta domstolen att det ska avgöras vilken ålder som är *sannolik*. Om bevisningen inte når upp till en nivå som innebär att åldern görs *sannolik*, ska den ålder som är mest fördelaktig för den tilltalade tas för god.¹³²

Högsta domstolen förkunnade vidare att samma beviskrav inte gäller då det rör sig om att fastställa om den tilltalade passerat straffmyndighetsåldern 15 år. I de fallen menade domstolen att kravet på bevisningen måste ställas högre.¹³³ Högsta domstolen uttryckte i stället att det, i förevarande fall, ska vara *klarlagt* att den tilltalade är 15 år. Beviskravet har inte låtit sig behandlas i doktrinen, men Ekelöf har i en illustration uttryckt att efter beviskravet *sannolikt*, som är ett av de lägre ställda beviskraven, följer *styrkt/visat, uppenbart* och slutligen *säkert*.¹³⁴ *Klarlagt* innebär ett högre ställt krav än *sannolikt* vilket bland annat kan utläsas av att Högsta domstolen i Julidomen ansåg att ett högre beviskrav än *sannolikt* är påkallat avseende straffmyndighetsåldern. I NJA 1991 s. 83, som handlade om en våldtäkt, använde sig domstolen av beviskravet *klarlagt*. I förevarande fall ansåg Högsta domstolen att många uppgifter tydde på att en omständighet förelegat, men att det ändå inte kunde anses klarlagt att så var fallet, varför åklagaren inte ansågs ha uppfyllt sin bevisbörda. Detta indikerar att *klarlagt* är ett tämligen högt ställt beviskrav.

4.2 Medicinska åldersbedömningar för att uppnå beviskravet

En stor del av den bevisning som blir relevant för att avgöra den tilltalades ålder består, som ovan nämnts, av uppgifter från medicinska åldersbedömningar. Metoderna är dock inte okontroversiella och huruvida sådana bör användas som bevisning har varit tämligen omdiskuterat. Nedan ska därför presenteras auktoritativa ställningstaganden avseende medicinska åldersbedömningar som bevisning. De ställningstaganden som presenteras är framförallt hänförliga till asylmål men kan till stora delar appliceras även på åldersbedömningar i brottmål eftersom förfarandet är detsamma inom båda rättsområdena. I brottmål har några av de i 4.2.1 beskrivna ställningstagandena återopats av den tilltalade, vilket domstolen i förevarande fall har beaktat.¹³⁵ Ytterligare en anledning till att ställnings-

¹³² Julidomen p. 21.

¹³³ Julidomen p. 27.

¹³⁴ Ekelöf, Per Olof; Edelstam, Henrik; Heuman, Lars (2009) s. 85.

¹³⁵ Se t.ex. Göteborgs tingsrätts dom den 8 augusti 2016 i mål B 879-16 där den tilltalade återopade sådana ställningstaganden som bevisning.

tagandena kan vara hänförliga även till brottmålsprocessen är att samma beviskrav som Högsta domstolen beslutat, *sannolikt*, också är det beviskrav som gäller för att bevisa ålder inom asylrätten.¹³⁶

4.2.1 Auktoritativa ställningstaganden

I juni 2012 publicerade Socialstyrelsen ett ställningstagande där det rekommenderades att medicinska åldersbedömningar skulle göras av asylsökande barn, om dessa baserade sig på barnläkarundersökningar av handleder och visdomständer.¹³⁷ Ställningstagandet legitimerade därmed användningen av sådana metoder. På grund av att kunskapsläget förändrades och metodernas brister i större utsträckning framhölls valde dock Socialstyrelsen att senare upphäva ställningstagandet.¹³⁸

Även Svenska Barnläkarföreningen har tagit ställning i frågan huruvida medicinska åldersbedömningar bör utföras i syfte att utreda åldern hos en person. Det har påpekats att sådana undersökningar över huvud taget inte bör utföras. Som argument för att sådana undersökningar inte bör utföras har bland annat framförts att det jämförelsematerial som används vid undersökningarna inte representerar den population som faktiskt undersöks.¹³⁹ Svenska Barnläkarföreningen hänvisar även till en brittisk studie där cirka 30 % inom en population av ensamkommande barn från Afghanistan led av posttraumatiska stressymptom, vilket kan innebära en påskyndad mognad jämfört med personer som inte haft samma upplevelser.¹⁴⁰ Genom detta uttalande pekar Svenska Barnläkarföreningen på att metoderna är behäftade med stora felmarginaler och att resultatens validitet sviktar mycket.

En oro från Svenska Barnläkarföreningen, vilken anförs som argument mot att utföra medicinska åldersbedömningar, är att den samlade bedömningen genomförs av Migrationsverket, som uppenbart saknar den kompetens som krävs för att förstå och beakta de felmarginaler som undersökningarna är behäftade med. Svenska Barnläkarföreningen har i samband med detta uttryckt en generell oro över att jurister har en övertro till de resultat som kan uppnås på medicinsk väg. Om medicinska åldersbedömningar, kritiken och oron till trots, ska utföras har en vägledning för barnläkare meddelats. De metoder för åldersbestämning

¹³⁶ MIG 2014:1.

¹³⁷ Socialstyrelsen, *Medicinsk åldersbedömning för barn i övre tonåren* (2012).

¹³⁸ Socialstyrelsen, <http://www.socialstyrelsen.se/barnochfamilj/ensamkommandebarn>.

¹³⁹ Noll, Gregor, *Sluta med radiologiska bedömningar av ensamkommande barn*, Läkartidningen (2014).

¹⁴⁰ Noll, Gregor (Läkartidningen 2014).

som Svenska Barnläkarföreningen i sin vägledning har accepterat består av de i avsnitt 2.1 ovan uppräknade metoderna okulärbesiktning, skelettmognadsundersökning samt tandmognadsundersökning. Det understryks att på grund av den stora variationen mellan individer och folkgrupper, samt den begränsade kunskapen därom, bör okulärbesiktningar och skelettmognadsundersökningar ges ett mycket begränsat utrymme. Den metod som därmed ansetts mest tillförlitlig är metoden att undersöka tandmognad.¹⁴¹

Det uttalande som är nyast i sammanhanget meddelades av SMER den 20 oktober 2016 och berör de etiska aspekterna av medicinska åldersbedömningar.¹⁴² Där framhålls att eftersom ingen metod finns för att ange en persons exakta ålder föreligger alltid en risk för att ett barn bedöms vara en vuxen och vice versa.¹⁴³ För att sådana risker ska minimeras bör de metoder som är mest träffsäkra användas. Vidare är det av stor vikt att hänsyn tas till de felmarginaler metoderna för med sig, för att förfarandet över huvud taget ska vara etiskt acceptabelt.¹⁴⁴ Av samma anledning är det av stor vikt att felmarginaler tydligt presenteras och tillkännages i varje enskilt fall. Om inte detta görs riskerar processen att bli rättsosäker och oförutsebar. Eftersom det eventuellt rör sig om barn kan ett felaktigt användande av eller en övertro till metoderna innebära att barn går miste om det skydd de har rätt till, bland annat genom barnkonventionen.¹⁴⁵ De personer som blir aktuella för bedömningarna är oftast ensamkommande flyktingbarn utan vårdnadshavare som kan tillvarata deras intressen, vilket förstärker vikten av att förfarandet sker på en rättssäker grund för att vara förenligt med barnkonventionen.¹⁴⁶ Vikten av att domstolar hanterar kunskapsluckor och felmarginaler på samma sätt betonas, detta för att gränsen för när en ålder har gjorts sannolik annars riskerar att läggas på helt olika nivåer.¹⁴⁷

4.2.2 Julidomen om medicinska åldersbedömningar

I Julidomen åberopades flera typer av bevisning. Domstolen konstaterade dock att den enda bevisningen av värde, avseende uppskattningen av den tilltalades ålder, utgjordes av den företagna tandmognadsundersökningen.¹⁴⁸ Domstolen fortsatte med att deklarerera att en tand-

¹⁴¹ Svenska Barnläkarföreningen (2014).

¹⁴² Statens medicinsk-etiska råd, *Medicinska åldersbedömningar i asylprocessen – etiska aspekter* (2016).

¹⁴³ Statens medicinsk-etiska råd (2016) s. 17.

¹⁴⁴ Statens medicinsk-etiska råd (2016) s. 21.

¹⁴⁵ Statens medicinsk-etiska råd (2016) s. 16.

¹⁴⁶ Statens medicinsk-etiska råd. (2016) s. 12.

¹⁴⁷ Statens medicinsk-etiska råd (2016) s. 15.

¹⁴⁸ Julidomen p. 33.

mognadsundersökning som är gjord på det sätt som skett i förevarande mål och som grundar sig på tänder som är fullt utvecklade utgör ett användbart underlag för att bevisa någons ålder. Tandmognadsundersökningen hade i förevarande fall utförts på det sätt som beskrivits ovan i avsnitt 2.2.1. Tre experter hördes som sakkunniga i målet.¹⁴⁹ Två av dessa framhöll att undersökningen i målet stödde att den tilltalade var över 20 år vid brottets utförande då hans visdomständer vid undersökningen var fullt utvecklade. Skiljaktig sakkunnig i målet påpekade dock att sådana brister finns i de tabellverk som tillämpas, samt att sådana individuella variationer finns, att tandmognadsundersökningar inte bör användas som underlag för att bestämma ålder.¹⁵⁰

4.3 Analys – är beviskravet avseende åldern och användandet av medicinska åldersbedömningar för att nå detta beviskrav problematiskt?

4.3.1 Ett sänkt beviskrav

Ovan har beskrivits att beviskravet *utom rimligt tvivel* är ett högt ställt beviskrav och därmed ligger i linje med art 6 EKMR. Europadomstolen har fastslagit att tillämpande av ett för lågt beviskrav kan stå i strid med oskyldighetspresumtionen i art 6 EKMR.¹⁵¹ Av praxis och doktrin framgår dock att förhållanden som är av betydelse för påföljdsvalet inte omfattas av denna presumtion. Diesen menar att avsteg från huvudregeln för beviskravet *utom rimligt tvivel* kan godtas under särskilda premisser.¹⁵² Högsta domstolen har, enligt Diesen, mandat att avgöra när sådana premisser föreligger.¹⁵³ I Julidomen har Högsta domstolen ansett att sådana premisser föreligger då den tilltalades ålder ska bevisas.

Att avsteg från det höga beviskravet är tillåtet har även manifesterats i tidigare praxis då beviskravet har tillåtits att sänkas till följd av att det som ska bevisas endast har betydelse för påföljden och inte för den tilltalades oskyldighet som sådan. Ekelöf instämmer även i detta då han uttalar att det, då beviskravet inte gäller för brottet som sådant, får avgöras från fall till fall vilket beviskrav som bör gälla. Huruvida Ekelöf menar från företeelse till företeelse, eller

¹⁴⁹ Irena Dawidsson, rättsodontolog. Anders Cederlund, sakkunnig tandläkare vid Socialstyrelsen och Håkan Mörstrand, f.d. rättsodontolog.

¹⁵⁰ Skiljaktig sakkunnig var Anders Cederlund, sakkunnig tandläkare vid Socialstyrelsen.

¹⁵¹ Se exempelvis Telfner mot Österrike, App. Nr 33501/96, 2001-03-20, där ett tillämpande av ett för lågt beviskrav ansågs innebära ett avsteg från oskyldighetspresumtionen och därmed stå i strid med art 6 EKMR.

¹⁵² Diesen, Christian; Brun, Hans; Olsson, Thomas, *Bevispraxis Bevis* 5 (2000) s. 77.

¹⁵³ Diesen, Christian; Brun, Hans; Olsson, Thomas (2000) s. 77.

från mål till mål är dock inte helt tydligt utifrån textens ordalydelse. Applicerat på fenomenet ålder får det förstnämnda anses mest passande då det är av stor vikt, ur likabehandlingsperspektiv och förutsebarhetsperspektiv, att sätta upp en gräns för vilket beviskrav som ska gälla för att den tilltalades ålder ska tas för god.

Med hänsyn till vad som ovan anförts får det anses positivt att Högsta domstolen uppställt ett beviskrav, trots att det utgör ett lägre beviskrav än *utom rimligt tvivel*. Förekomsten av ett beviskrav skapar ett förutsebart och likabehandlande förfarande eftersom domstolar i sitt dömande därmed har något att förhålla sig till. Inte heller strider ett sådant lågt beviskrav mot oskyldighetspresumtionen i art 6 EKMR eftersom beviskravet inte är hänförligt till brottet som sådant.

Det faktum att de tilltalade i många fall är barn¹⁵⁴ gör förfarandet extra känsligt, vilket även SMER anført i sin rapport. Barnkonventionen uttrycker ett striktare förhållningssätt till barn än till vuxna då barns rättigheter, på grund av deras behov av skydd, måste tillgodoses på ett noggrannare sätt än vuxnas. Det kan därmed ifrågasättas om det ligger i linje med principen om barnets bästa att sänka beviskravet avseende den tilltalades ålder. Trots att principen om barnets bästa inte finns uttryckt i RB utgör denna en övergripande princip som bör beaktas vid alla beslut av myndigheter som rör barn.¹⁵⁵ Denna princip blir speciellt tillämplig då inga andra principer till skydd för barnet kan tillämpas och kan således tillämpas i flertalet situationer som rör barn. I den allmänna kommentaren nummer fem uttrycker barnrättskommittén att principen om barnets bästa kräver att rättsliga organ systematiskt överväger hur barnets bästa tillgodoses genom åtgärder och beslut, exempelvis genom domstolsbeslut, som direkt eller indirekt påverkar barn.¹⁵⁶ Ett lägre beviskrav avseende den tilltalades ålder, som därmed kan leda till att fler barn straffas för handlingar de begått men för vilka de inte är tillräckligt kognitivt utvecklade att straffrättsligt ansvara, borde innebära en åtgärd som direkt eller indirekt påverkar barnet och inte ligger i linje med barnets bästa. En argumentationslinje som hävdar att ett sänkt beviskrav inte kan ske i enlighet med principen om barnets bästa kan därmed framhållas och belyser därmed en potentiell problematik.

¹⁵⁴ Barn är enligt art 1 barnkonventionen, som ovan berörs, alla som inte fyllt 18 år. Således är det inte endast barn under 15 år, utan även den som befinner sig i åldersspannet 15-18 år som skyddas av barnkonventionen.

¹⁵⁵ UNICEF, *Handbok om barnkonventionen* (2008) s. 47.

¹⁵⁶ UNICEF (2008) s. 47.

Intresset av att skydda barnet måste dock sättas i relation till intresset av att utöva en effektiv lagföring. Ekelöf påpekar att under huvudförhandlingen får intresset av att skydda den tilltalade och intresset av en effektiv lagföring interagera med varandra och således kan inte intresset av att skydda den tilltalade per automatik trumfa intresset av en effektiv brottsbekämpning.¹⁵⁷ Barnkonventionen kräver inte heller att principen om barnets bästa alltid ska vara utslagsgivande. Motstående intressen kan tillåtas väga tyngre, förutsatt att beslutande myndigheter kan visa att en sammanvägning och balansering av olika intressen gjorts.¹⁵⁸ Ekelöf framhåller vidare att en fullständig visshet inte kan krävas om att en omständighet föreligger, då ett sådant krav skulle omintetgöra straffrättens funktion att bekämpa kriminalitet. Om barnets bästa enligt barnkonventionen hade tillgodosetts till den grad att beviskravet *utom rimligt tvivel* tillämpats avseende den tilltalades ålder hade intresset av att kunna utföra en effektiv brottsbekämpning nästintill omöjliggjorts eftersom den bevisning som ofta finns att tillgå endast vid ytterst få tillfällen torde nå upp till detta beviskrav. Den tilltalade skulle därmed kunna sätta i system att uppge en låg ålder, vilket svårligen skulle låta sig motbevisas.

En sådan utveckling, där rättssystemet indirekt uppmuntrar den tilltalade att uppge en falsk ålder, bör undvikas. I linje med detta är ett sänkt beviskrav avseende åldern befogat. Det bör också tas i beaktande att intresset av att skydda barnet enligt barnkonventionen måste ifrågasättas då den springande frågan utgörs av om den tilltalade faktiskt är ett barn. Om den tilltalade inte är ett barn är inte barnkonventionen tillämplig och det förstärkta skyddet som stipuleras i konventionen blir därmed inte gällande. Intresset av en effektiv lagföring tillgodoses således genom ett lägre beviskrav och att barnkonventionen till viss del riskerar att åsidosättas får i ljuset av detta anses befogat.

4.3.2 Medicinska åldersbedömningar som bevisning

Som klargjorts i föregående kapitel är det vanligt förekommande att resultat från medicinska åldersbedömningar används som bevisning i brottmål. Huruvida en sådan användning är problematisk kan avgöras genom att sätta auktoritativa uttalanden om medicinska åldersbedömningar i relation till straffrättsliga principer.

¹⁵⁷ Ekelöf, Per Olof; Edelstam, Henrik (2002) s. 31.

¹⁵⁸ Åklagarmyndigheten (2013).

En viss problematik kan uppstå då slutsatser ska dras utifrån det material som hämtats ur medicinska åldersbedömningar, då de metoder som används utgörs av icke vedertagna metoder där felmarginalerna är stora och lämnar ett brett utrymme för tolkning. Att metoderna inte är helt vedertagna och tämligen osäkra har manifesterats i bland annat Socialstyrelsens upphävande av det ställningstagande från 2012 som tidigare tjänat som vägledning och legitimering av medicinska åldersbedömningar. Detta har även manifesterats i Svenska Barnläkarföreningens och SMER:s uttalanden. Eftersom metoderna också är oprecisa och, som beskrivits ovan i kapitel 2, ofta ger resultat med ett möjligt spann om flera år lämnar detta beslutsfattaren med stora möjligheter att tolka bevisningen på olika vis.

Vid medicinska åldersbedömningar saknas även, enligt läkare, den medicinska kunskap hos beslutsfattaren som krävs för att korrekt avgöra och förstå de felmarginaler som de olika metoderna är behäftade med.¹⁵⁹ Detta har föranlett att Svenska Barnläkarföreningen upprepade gånger valt att ta avstånd från medicinska åldersbedömningar eftersom det inte är de involverade läkarna som gör den slutgiltiga bedömningen.¹⁶⁰ På grund av att metoderna är behäftade med stora felmarginaler, vilka läkare sällan kommunicerar på ett ingående sätt till rätten, blir förfarandet extra känsligt.

I förlängningen kan vad som ovan anförts komma att innebära att lika fall behandlas olika, eftersom åldern hos den tilltalade riskerar att avgöras olika beroende på hur resultat och felmarginaler uppfattas i respektive domstol. Ett beviskrav har visserligen uppställts, men huruvida beviskravet uppnåtts i det enskilda fallet riskerar att tolkas på olika vis domstolarna emellan.

Farhågan om att domstolar riskerar att anse att beviskravet uppnåtts i olika utsträckning vinner stöd i SMER:s etiska rapport, där en oro framhålls över att huruvida en ålder har gjorts sannolik eller ej riskerar att bedömas olika i olika domstolar. Även åklagarmyndigheten har uttryckt en oro över att de felmarginaler som metoderna är behäftade med omöjligen kan leda

¹⁵⁹ Denna problematik är dock inte unik för fenomenet medicinska åldersbedömningar utan torde uppstå i alla situationer där medicinsk bevisning används i brottmål (jfr dödshjälp, patologiskt rus). Problematiken aktualiseras dock med större kraft avseende medicinska åldersbedömningar eftersom metoderna är nya och eftersom de uppvisar felmarginaler som är svåra för den verksamme medicinaren att bedöma. Detta borde göra det än svårare för rätten, vilka underrättas om den osäkra informationen i ett andra led, att tolka och bedöma metoderna på ett riktigt sätt.

¹⁶⁰ Svenska Barnläkarföreningen (2015).

till enhetliga bedömningar.¹⁶¹ Att domstolar därmed förhåller sig till bevisningen på olika sätt, eftersom den stora osäkerheten som metoderna är behäftade med möjliggör sådana olika förhållningssätt, innebär att en ung person riskerar att ådömas ett straff vid en domstol då utfallet hade kunna bli det motsatta i en annan domstol. Detta står i stark kontrast till likhetsprincipens krav på konsekvens i domstolarnas beslutsfattande i frågor där de har fri prövningsrätt. Ett förfarande där en tilltalads ålder anses leva upp till beviskravet sannolikt i en domstol, men inte i en annan, skulle innebära att lika fall inte behandlas lika.

Därmed riskerar man genom att använda medicinska åldersbedömningar att strida mot likhetsprincipen, vilken är en fundamental princip till skydd för den enskilde.¹⁶² Risken kan dock avhjälpas i viss mån om den läkare som genomför undersökningen, i linje med det SMER och Svenska Barnläkarföreningen rekommenderat, tydligt tillkännager och framhåller felmarginaler på ett sätt som är förståeligt för alla.

Att förfarandet riskerar att strida mot likhetsprincipen måste, likt argumentationen som förts om barnkonventionens skydd, sättas i relation till intresset av en effektiv lagföring. Som framhållits i avsnitt 4.3.1 ovan menar Ekelöf att en avvägning måste göras mellan de olika intressena under huvudförhandlingsstadiet.¹⁶³ Som presenterats ovan i kapitel 3 har tandmognadsundersökningar ofta givits en viktig roll vid avgörande av en tilltalads ålder, då resultaten från sådana enbart eller i förening med annan bevisning har varit fundamentala för att kunna lagföra personen i fråga. Om ett avvecklande av medicinska åldersbedömningar skulle ske i brottmål hade detta försvårat genomförandet av en effektiv lagföring eftersom en tilltalad, där inga uppgifter om ålder finns att tillgå, kan påstå en ålder vilken inte skulle låta sig motbevisas. En utveckling i den riktningen framstår som mycket otillfredsställande och skulle i sig främja en olikbehandling; att inte ha en fastställd ålder skulle utgöra en komponent som den tilltalade skulle kunna utnyttja till sin egen fördel i brottmålsprocessen.

Med detta i åtanke får det anses motiverat att i viss utsträckning inskränka likhetsprincipen till skydd för den tilltalade, till förmån för att kunna bedriva en effektiv lagföring. En rimlig avvägning mellan de två intressena bör dock göras. En sådan avvägning kan bestå i att endast nyttja resultat från tandmognadsundersökningar som bevismedel eftersom detta är vad

¹⁶¹ Se Åklagarmyndigheten (2015) s. 19.

¹⁶² Se Schultz, Mårten (Dagens Juridik 2012) som för en argumentation om att förutsebarhetsprincipen aldrig får åsidosättas för en pragmatisk lösning.

¹⁶³ Ekelöf, Per Olof ; Edelstam, Henrik (2002) s. 30.

Svenska Barnläkarföreningen har framhållit som den mest tillförlitliga metoden, tillika den metod som Högsta domstolen godtagit. Att utesluta skelettmognadsundersökningar och okulärbesiktningar och i stället använda sig av tandmognadsundersökningar skulle öka möjligheten att döma lika, eftersom detta bevismedel är behäftat med minst felmarginaler.

I detta avseende är det problematiskt att Högsta domstolen i Julidomen endast uttalade sig om tandmognadsundersökningar. Högsta domstolen uttalade sig varken i positiv eller negativ riktning om skelettmognadsundersökningar eller okulärbesiktningar vilket lämnar frågetecken avseende tillämpningen.¹⁶⁴ Önskvärt hade varit att Högsta domstolen, samtidigt som de godkände tandmognadsundersökningar, även underkände skelettmognadsundersökningar och okulärbesiktningar. Ett obiter dictum hade i detta avseende varit lämpligt.

4.3.3 Medicinska åldersbedömningar i kombination med beviskravet

Högsta domstolen uttalade i Julidomen att det sänkta beviskravet *sannolika skäl* gäller den tilltalades ålder, såvida det inte rör sig om straffmyndighetsåldern. Ovan har konstaterats att tandmognadsundersökningar, i linje med vad SMER och Svenska Barnläkarförbundet uttalat, borde tillåtas att tjäna som bevisning i linje med Julidomen eftersom metoden är behäftad med minst felmarginaler. Att beviskravet sänkts får därmed anses lämpligt och skraddarsytt med hänsyn till de felmarginaler som tandmognadsundersökningar är behäftade med. Sådana metoder riskerar att aldrig nå upp till beviskravet *utom rimligt tvivel*. Vid tillämpande av ett sådant beviskrav hade det därmed varit närmast omöjligt att ådöma personer ett straff, vilka påstår en låg ålder. Högsta domstolen har dock uttalat att ett högre beviskrav än *sannolikt* gäller för straffmyndighetsåldern. Domstolen har i detta avseende uttalat att beviskravet *klarlagt* gäller för den tilltalades ålder.

Ett högre beviskrav för straffmyndighetsåldern kan motiveras genom att en uppnådd straffmyndighetsålder, som beskrivits ovan i avsnitt 3.5, är en förutsättning för att åtal ska väckas. Diskrepansen mellan nivån på beviskraven aktualiserar dock en viss problematik.

Klarlagt är, vilket utvecklats ovan och vilket även manifesterats i NJA 1991 s. 83, ett högt ställt beviskrav vilket krävs stark bevisning för att nå upp till. I NJA 1991 s. 83 ansågs inte de

¹⁶⁴ Se exempelvis Göteborgs tingsrätts dom den 11 augusti 2016 i mål B 9065-16. I målet som avgjordes efter Julidomen användes uppgifter från skelettmognadsundersökningar som bevisuppgifter.

många omständigheter som pekade i en viss riktning nå upp till beviskravet *klarlagt*. Vid bedömningen av en tilltalads ålder är det relativt vanligt att endast vittnesutsagor eller indicier finns som bevisning. I linje med NJA 1991 s. 83 torde inte sådana uppgifter vara tillräckliga för att uppnå kravet *klarlagt*.¹⁶⁵ Vidare är det, vilket beskrivits ovan, relativt vanligt att resultat från medicinska åldersbedömningar används som bevisning. Med hänsyn till de felmarginaler och konfidensintervall som uppvisas vid medicinska åldersbedömningar finns en överhängande risk att resultatet från metoderna aldrig, eller i varje fall mycket sällan, kan uppnå kravet *klarlagt*.¹⁶⁶ I den mån resultat från sådana undersökningar kan kombineras med annan stark bevisning avseende den tilltalades ålder finns det en möjlighet att nå upp till beviskravet trots de felmarginaler som de medicinska åldersbedömningarna är behäftade med. Att sådan stark bevisning finns är dock relativt ovanligt och de situationer där beviskravet *klarlagt* kan uppnås torde därmed vara ytterst begränsade. Distinktionen mellan beviskraven för de olika åldersgränserna kan därmed föranleda att en tilltalad, när inte stark bevisning finns avseende dennes ålder, kan dra stora fördelar av att hävda att han eller hon är yngre än 15 år.¹⁶⁷ Detta är givetvis problematiskt i förhållande till, och går stick i stäv med, intresset av en effektiv lagföring. Nuvarande rättsläge lämnar således stora möjligheter för den tilltalade att göra vinning på att ljuga om sin ålder och därmed undgå att bli lagförd.

Sammanfattningsvis har i analysen konstaterats att beviskravet avseende åldern i påföljdsfrågan endast är problematiskt i förhållande till barnkonventionen, vilket i sammanhanget får anses motiverat då ett högre beviskrav hade varit mycket problematiskt i förhållande till intresset av att kunna utöva en effektiv lagföring. Vidare har konstaterats att användandet av medicinska åldersbedömningar kan anses problematiskt i förhållande till likhetsprincipen. Även detta får dock anses motiverat då ett avvecklande av medicinska

¹⁶⁵ Det ska påpekas att rättsfallet är av gammalt datum varför dess validitet kan ifrågasättas. Något annat rättsfall, där beviskravet *klarlagt* använts i samma avseende, har dock inte återfunnits. *Klarlagt* förekommer i flertalet rättsfall men då endast avseende enskilda detaljer och inte som ett beviskrav för en större helhet. Därmed får rättsfallet, trots sitt äldre datum, fortfarande anses äga en viss status. Vidare är inte rättsfallet en ensam indikator på att *klarlagt* utgör ett högt ställt beviskrav; se härom nedan i avsnitt 4.1.2.

¹⁶⁶ Se Svea hovrätt, <http://www.svea.se/Om-Svea-hovratt/Nyheter-fran-Svea-hovratt/Beviskravet-i-fraga-om-tilltalads-alder-nar-den-saknar-identitetshandlingar/> för uttalande av Claes Söderqvist som instämmer i att ett lägre beviskrav än för själva gärningen är motiverat avseende åldern, då bevissvårigheterna annars hade blivit så stora att den tilltalades påstående om hans eller hennes egen ålder alltid skulle tas för god.

¹⁶⁷ Se t.ex. utfallet i Svea hovrätts dom den 22 december 2015 i mål B 10485-15. Den tilltalade som påstod sig vara 14 år fri, då övriga tilltalade dömdes till straff. Detta berodde främst på att bevisningen i målet skilde sig åt men det kan också anas en viss restriktivitet hos rätten att döma till ett straff då den tilltalade påstår sig vara under 15 år.

åldersbedömningar hade varit än mer problematiskt i förhållande till intresset av en effektiv lagföring eftersom en tilltalads ålder svårligen skulle kunna bevisas utan uppgifter från sådana undersökningar. Slutligen får det anses problematiskt, i förhållande till intresset av en effektiv lagföring, att beviskravet avseende straffmyndighetsåldern är högt ställt då de metoder som finns för att bevisa åldern sällan uppnår detta krav. Detta skapar en möjlighet för den tilltalade att ljuga om sin ålder och därmed undgå lagföring.

5 Rättens utredningsskyldighet avseende den tilltalades ålder

5.1 Rättens utredningsskyldighet i brottmål

Som huvudregel bär åklagaren bevisbördan i brottmål¹⁶⁸, vilket ligger i linje med oskyldighetspresumtionen i art 6 EKMR.¹⁶⁹ Rätten har dock möjlighet, och skyldighet, att utreda omständigheter i målet. Det är rättens uppgift att tillse att målet blir utrett efter vad dess beskaffenhet kräver och rätten ges därmed möjligheter att påverka utredningen i fråga om skuld och påföljd.¹⁷⁰ Eftersom åklagaren, som huvudregel, är bärare av bevisbördan har dock denne det främsta ansvaret för att utredningen är fullständig. Förslag har lagts fram om att i stället ålägga åklagaren hela utredningsskyldigheten i brottmål.¹⁷¹ I förslaget understryks att detta skulle lämpa sig bättre, då rätten som huvudregel ska inta en opartisk roll.¹⁷² Domstolens möjlighet att tillse utredningens fullständighet utgör dock en trygghet för rättssäkerheten i målet.¹⁷³ JK utkom år 2006 med en rapport, *Felaktigt dömda*. I rapporten konstateras det att felaktiga domar har meddelats i större utsträckning i mål där domstolen inte granskat utredningen tillräckligt, vilket därmed har äventyrat rättssäkerheten i målet.¹⁷⁴

Det föreligger en vedertagen uppfattning om att rätten bär ett större ansvar för att tillse att den information som finns avseende påföljdsfrågan är tillfredsställande, än avseende skuldfrågan.¹⁷⁵ Vilka möjligheter rätten har att fullgöra sin utredningsskyldighet utvecklas nedan under avsnitt 5.3.

5.2 Julidomen – en betoning av rättens utredningsskyldighet

Högsta domstolen förkunnade i sitt avgörande att åklagaren eller den tilltalade inte har någon bevisbörda för de uppgifter om den tilltalades ålder som är av betydelse för påföljdsbestämningen.¹⁷⁶ Därmed betonade Högsta domstolen rättens omfattande utredningsskyldighet avseende den tilltalades ålder. Högsta domstolen framhöll att rätten bär ett ansvar

¹⁶⁸ Diesen, Christian; Brun, Hans; Olsson, Thomas (2000) s. 49.

¹⁶⁹ Höglund, Olle; Welamson, Lars (1988) s. 474.

¹⁷⁰ SOU 2013:17 s. 213-214.

¹⁷¹ SOU 2013:17 s. 221.

¹⁷² SOU 2013:17 s. 221.

¹⁷³ SOU 2011:45 s. 134.

¹⁷⁴ Justitiekanslern, *Felaktigt dömda: rapport från JK:s rättssäkerhetsprojekt* (2006) s. 488-490.

¹⁷⁵ SOU 2013:17 s. 216.

¹⁷⁶ Uppgifter om den tilltalades ålder som är av betydelse för påföljdsbestämningen innebär således inte uppgifter om straffmyndighetsålder eftersom sådana uppgifter har betydelse för mer än påföljdsbestämningen. Således är det för utredandet av den tilltalades ålder som rör sig i intervallet 16 till 21 år som rätten främst bär utredningsansvaret.

för att utreda den tilltalades ålder samt att tillse att den utredning som är nödvändig finns tillgänglig. Det gjordes härvid gällande att domstolen exempelvis har skyldighet att begära in yttranden från kriminalvården eller hämta in yttranden från den tilltalades arbetsgivare.¹⁷⁷

Högsta domstolen framhöll att parterna bör sträva efter att beslutsunderlaget är tillräckligt när frågor som gäller påföljden ska avgöras. Högsta domstolen framhöll vidare att om materialet avseende den tilltalades ålder är bristfälligt är det upp till rätten att tillse att materialet kompletteras. Eftersom ingen bevisbörda varken åvilar åklagaren eller den tilltalade i detta avseende får rättens utredningsskyldighet en mycket framträdande roll vid utredande av den tilltalades ålder. Detta befäster delvis vad som tidigare framförts i doktrin.¹⁷⁸ Det kan dock ifrågasättas vilka möjligheter som faktiskt finns för rätten att företa denna utredning.¹⁷⁹

5.3 Rättens möjligheter att utreda den tilltalades ålder

Rättens möjligheter att fullgöra sin utredningsskyldighet återfinns i RB samt i Lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m. Den bestämmelse som stipulerar rättens materiella processledning, 46:4 RB, innebär att rätten kan ställa frågor och göra påpekanden till den tilltalade.¹⁸⁰ Enligt denna bestämmelse har rätten således en möjlighet att ställa frågor till den tilltalade som syftar till att denne ska uppge sin ålder. Rätten har också en möjlighet att begära in kompletterande utredning, utöver den utredning som åklagaren inkommit med, enligt 45:7 RB. Detta kan bli aktuellt då rätten anser att förundersökningen är bristfällig. Om exempelvis upplysningar från Interpol eller uppgifter från Migrationsverket inte inhämtats kan rätten begära in sådana med stöd av ovan nämnd bestämmelse. Det ska dock påpekas att sådana uppgifter inte alltid finns att tillgå.

Enligt 1 § lag om särskild personutredning i brottmål m.m. har rätten även möjlighet att inhämta uppgifter från Kriminalvården. I propositionen till lagen räknas de typfall upp då rätten blir betjänt av sådana uppgifter.¹⁸¹ Situationen då den tilltalades ålder är oklar faller inte

¹⁷⁷ Julidomen p. 16.

¹⁷⁸ Se Wistrand, Karin (SvJT 2016).

¹⁷⁹ Se Wistrand, Karin (SvJT 2016). Wistrand instämmer i detta ifrågasättande.

¹⁸⁰ SOU 2013:17 s. 218.

¹⁸¹ Prop. 1991/92:2 s. 13.

in under något av typfallen, vilka enligt propositionen utgör en uttömmande uppräknings.¹⁸² Således kan sådana uppgifter anses vara av mindre betydelse då den tilltalades ålder är okänd.

Vad som ofta blir avgörande i frågan om den tilltalades ålder är, som ovan framhållits, resultat från medicinska åldersbedömningar. Om sådana inte har företagits har rätten samma möjlighet som åklagare och förundersökningsledare att besluta om att en kroppsbesiktning ska göras i enlighet med 28:12 samt 28:4 RB. Rätten kan också förordna om sakkunnigutredning enligt 35:6 RB om frågan är av komplicerad karaktär. Medicinska åldersbedömningar är till sin natur av komplicerad karaktär varför sådan sakkunnigutredning ofta blir aktuell. Enligt Ekelöf finns det en vinning i att rätten förordnar en sakkunnig då det finns större opartiskhet hos denne, än om parterna själv förordnat en sakkunnig.¹⁸³

Vad som ovan beskrivits är rättens lagliga möjligheter att utreda en tilltalads ålder. Det finns dock omständigheter som kan innebära att den praktiskt verksamme domaren avstår från att företa en sådan utredning som ovan beskrivits. I Julidomen stipuleras följande. *”En domstol har generellt sett begränsade möjligheter att vidta åtgärder i syfte att få underlaget att bli komplett, bl.a. med hänsyn till den opartiska position som rätten ska inta.”*¹⁸⁴ I SOU 1982:26 anförs följande. *”Särskilt ankommer på rätten att, oavsett vad den tilltalade anför till sitt försvar, beakta de omständigheter, som tala till hans förmån. Rätten måste även, i synnerhet om den tilltalade icke biträds av kunnig försvarare, i viss mån vägleda den tilltalade vid utförande av hans talan.”*¹⁸⁵ I SOU 2013:17 bekräftas flertalet gånger att rätten framförallt ska anskaffa kompletterande utredning som är till fördel för den tilltalade.¹⁸⁶ Det är därför rimligt att anta att rätten i praktiken kommer att sträva efter att förhålla sig relativt opartisk, och i den mån utredningen måste kompletteras kommer detta inte ske till den tilltalades nackdel.

¹⁸² Se Prop. 1991/92:2 s. 13. Detta kan visserligen bero på att den problematik som en okänd ålder hos den tilltalade innebär inte var aktuell vid propositionens författande. Dock tjänar sådana uppgifter, detta till trots, endast sporadiskt som bevisning eftersom det har visat sig att liknande uppgifter sällan bidrar med information om den tilltalades ålder.

¹⁸³ Ekelöf, Per Olof; Edelstam, Henrik; Heuman, Lars (2009) s. 179.

¹⁸⁴ Julidomen p. 17.

¹⁸⁵ SOU 1982:26 s. 114.

¹⁸⁶ Se exempelvis SOU 2013:17 s. 218.

5.4 Empirisk undersökning

I syfte att undersöka huruvida rätten uppfyllt kravet på att utreda den tilltalades ålder har samma material använts som i den empiriska undersökningen i avsnitt 3.4 ovan. Det framkommer inte i respektive dom huruvida uppgifter från exempelvis Migrationsverket eller Interpol har funnits att tillgå varför rättens utredning av sådana uppgifter inte har låtit sig undersökas. Möjligheten att företa medicinska åldersbedömningar är dock samma i alla mål och har också visat sig vara av störst vikt vid utredande av åldern. Det är därför domstolens initiativ till sådana, när det har varit påkallat, som utretts. Det har även undersökts huruvida någon förändring skett efter Julidomen, som bekräftar att åklagarens bevisbörda inte gäller den tilltalades ålder, varför rättens utredningsskyldighet blir av stor betydelse i dessa situationer.

I tio av de 17 mål som granskats har tandmognadsundersökningar företagits¹⁸⁷, vilket utgör det mest tillförlitliga bevismedlet.¹⁸⁸ I sju av målen har således inga tandmognadsundersökningar företagits eller åberopats av parterna.¹⁸⁹ I två av de sju mål där tandmognadsundersökningar inte företagits eller åberopats av parterna har bevisningen i hög grad varit bindande då parterna haft en fastställd identitet i utländska folkbokföringsregister. Således hade ytterligare bevisning varit överflödigt i dessa mål.¹⁹⁰ I fem av de mål där tandmognadsundersökningar inte företagits har bevisningen dock varit att anse som bristfällig och skulle därmed vara väl betjänt av en komplettering.¹⁹¹

De fem mål där bevisning knappt förekom eller där den var att anse som bristfällig är hänförliga till tidpunkter före och efter Julidomen. I de tre mål som är hänförliga till tidpunkter före Julidomen såg omständigheterna ut som följer. I det första målet fanns endast uppgifter från en skelettmognadsundersökning, vilka inte tillmättes något värde som bevisning.¹⁹² I det andra målet hade den tilltalade tidigare uppgett skilda åldrar vilket försämrade hans trovärdighet. Den tilltalades utsaga utgjorde dock den enda bevisningen.¹⁹³ Slutligen fanns, i det tredje målet, endast externa vittnesuppgifter att utgå från.¹⁹⁴ I de två mål

¹⁸⁷ Dom nr 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 12, 14 och 16.

¹⁸⁸ Se avsnitt 2.1 samt avsnitt 4.2.1 ovan.

¹⁸⁹ Dom nr 6, 9, 10, 11, 13, 15 och 17.

¹⁹⁰ Dom nr 11 och 15.

¹⁹¹ Dom nr 6, 9, 10, 13 och 17.

¹⁹² Dom nr 10. Som tidigare beskrivits är denna behäftad med stora felmarginaler och tjänar sällan som egen bevisning.

¹⁹³ Dom nr 6.

¹⁹⁴ Dom nr 9.

som är hänförliga till tidpunkter efter Julidomen såg omständigheterna ut som följer. I det första målet var allt som fanns att tillgå motstridiga uppgifter från Migrationsverket.¹⁹⁵ I det andra målet utgjordes det enda bevismaterialet av resultatet från en skelettmognadsundersökning som företagits i Danmark och som inte tillmättes något högt bevisvärde.¹⁹⁶

Inte i något av förevarande mål beslutade rätten om att medicinska åldersbedömningar skulle företas i syfte att utreda den tilltalades ålder vidare.

Slutsatsen kan därmed dras att rätten inte vid något tillfälle själv föranstaltat om medicinska åldersbedömningar, även om detta varit påkallat för att införskaffa mer bevisning och därmed på ett mer utförligt sätt utreda den tilltalades ålder. Inte heller tycks det efter Julidomen ha skett någon förändring av rättens benägenhet eller möjlighet att föranstalta om sådana undersökningar och därmed utreda den tilltalades ålder på ett utförligt sätt.

5.5 Analys – är det problematiskt att ålägga rätten en förstärkt utredningsskyldighet avseende den tilltalades ålder?

5.5.1 Åklagarens bevisbörda och oskyldighetspresumtionen

Rätten har i Julidomen förkunnat att åklagaren inte bär någon bevisbörda avseende den tilltalades ålder, när denna endast är av betydelse för påföljden. Traditionellt hänför sig, som ovan nämnts, åklagarens bevisbörda till den brottsliga gärningen. Att åklagaren bär bevisbördan för denna ligger i linje med oskyldighetspresumtionen i art 6 EKMR. Eftersom presumtionen endast hänför sig till utförandet av själva brottet kan samma argumentation som anförts i kapitel 4 ovan anföras även i detta avseende. Oskyldighetspresumtionen gäller inte omständigheter som endast har betydelse för påföljden. Presumtionen garanterar således inte att den tilltalades uppgifter ska tas för god tills de har motbevisas, när uppgifterna endast gäller omständigheter som har betydelse för påföljden. Åklagaren bär därmed inte per automatik en bevisbörda för sådana omständigheter. Att åklagaren inte bär bevisbördan för den tilltalades ålder får således anses förenligt med art 6 EKMR.

¹⁹⁵ Dom nr 17.

¹⁹⁶ Dom nr 13.

5.5.2 Rättens faktiska möjligheter att utreda den tilltalades ålder

Högsta domstolen har i Julidomen konstaterat och framhållit att rätten har ett betydande ansvar för att utreda den tilltalades ålder. I lagen ges rätten ett antal möjligheter att bedriva denna utredning. I praktiken framkommer vanligtvis flertalet uppgifter under en förundersökning. Detta är dock inte alltid fallet, varför rättens möjligheter att komplettera bevisningen är mycket viktiga såväl för möjligheten att bedriva en effektiv lagföring som för att uppfylla principer till skydd för den tilltalade, framförallt likhetsprincipen och förutsebarhetsprincipen. Detta bekräftas i JK:s undersökning *Felaktigt dömda* där det framhålls att fler felaktiga domar meddelas om inte rätten utreder målet i tillräcklig mån. Om rätten inte fullgör sin plikt att utreda den tilltalades ålder, eller endast gör detta slentrianmässigt, blir förfarandet oförutsebart och det finns även en risk för att lika fall behandlas olika.

Rättens möjlighet att ställa frågor till den tilltalade torde i praktiken inte generera några fruktbara resultat. Den tilltalade kommer med stor sannolikhet att uppge svar som stämmer överens med uppgifter denne tidigare har uppgett avseende sin ålder.¹⁹⁷ Rättens möjlighet att komplettera förundersökningen enligt 45:7 RB öppnar dock upp för viss möjlighet att utreda den tilltalades ålder, i den mån uppgifter från förundersökningen saknas. Det är dock relativt sällan som uppgifter avseende den tilltalades ålder, vilka kan anskaffas med stöd av ovan nämnd bestämmelse, faktiskt finns att tillgå.

Den mest fruktbara möjligheten för rätten att fullgöra sin utredningsskyldighet är förmodligen att genom medicinska åldersbedömningar anskaffa uppgifter som ger ledning vid avgörande om den tilltalades ålder. Det har i den empiriska undersökningen företagen i avsnitt 3.4 ovan visats att uppgifter från tandmognadsundersökningar ofta utgör den avgörande omständigheten i situationer där den tilltalades ålder är okänd. Rätten har samma lagliga möjlighet som åklagare och förundersökningsledare att besluta om kroppsbesiktning, med stöd av 28:12 samt 28:4 RB. I kapitel 3 ovan har redogjorts för möjligheter och begränsningar i att utnyttja detta tvångsmedel för att utreda åldern hos den tilltalade och konstaterats att tvångsmedlet endast får användas för att utreda den tilltalades straffmyndighetsålder. Rätten är lika begränsad av denna regel som övriga aktörer. Eftersom rättens utredningsskyldighet framförallt hänför sig till den ålder som är avgörande för påföljdsvalet, och således inte

¹⁹⁷ Detta har manifesterats i merparten av de undersökta underrättsdomarna.

straffmyndighetsåldern, kringsskär denna begränsning rättens möjligheter att företa en sådan undersökning.

Rätten har visserligen möjlighet att enligt 35:6 RB besluta om att en sakkunnig ska höras i målet. Denna bestämmelse finner dock en begränsning i att den sakkunnige som förordnas endast kan uttala sig om medicinska åldersbedömningar som redan gjorts. Bestämmelsen erbjuder inte en möjlighet för rätten att besluta om att en kroppsbesiktning ska företas av en sakkunnig.

Vidare föreligger en risk att rätten i realiteten avstår från att företa medicinska åldersbedömningar för att utreda den tilltalades ålder, då en strävan efter att inte anskaffa information som faller ut till den tilltalades nackdel kan förekomma hos rätten. Eftersom medicinska åldersbedömningar genererar sådana oprecisa och ungefärliga resultat skulle dessa undersökningar i många fall kunna vinklas såväl till den tilltalades fördel som nackdel.

I den empiriska undersökningen som ovan företagits bekräftas att rätten inte själv beslutar om att medicinska åldersbedömningar i form av kroppsbesiktningar ska företas även i situationer då det är påkallat eftersom bevisningen i övrigt är bristfällig. Huruvida detta beror på att rätten anser att kroppsbesiktningar för att avgöra ålder inte legitimeras av ändamålet med kroppsbesiktningens bestämmelse, eller att en sådan åtgärd kan falla ut till nackdel för den tilltalade, förtäljer inte undersökningen. Det är mycket möjligt att de två faktorerna samverkar och tillsammans skapar en begränsning för rätten.

I den empiriska undersökningen indikeras även att någon förändring inte skett sedan Julidomen slog fast att utredningsskyldigheten till ännu större grad åvilar domstolarna. Därmed kan slutsatsen dras att rätten är relativt kringsskuren att faktiskt utreda den tilltalades ålder, och att möjligheterna inte förändrats i och med Julidomen, trots att högre krav ställts på rätten i och med densamma. Detta utgör en problematik för såväl den tilltalades intresse av ett förutsebart och likabehandlande förfarande som för det motstående intresset, att kunna bedriva en effektiv lagföring. Detta ska illustreras i exemplet nedan.

Ponera följande situation. Den tilltalade hävdar en ålder om 16 år och åklagaren hävdar en ålder om 21 år. Åklagaren har inte, på grund av det osäkra rättsläget som diskuterats i kapitel 3 ovan, beslutat om att en medicinsk åldersbedömning ska företas. Bevisningen i målet är

bristfällig. För att anskaffa mer uppgifter om den tilltalades ålder skulle rätten behöva besluta att en medicinsk åldersbedömning ska utföras, men är begränsad av att en sådan undersökning inte inryms i det ändamål för vilket kroppsbesiktningar får företas samt riskerar då att frambringa uppgifter som kan vara till nackdel för den tilltalade. Därmed avstår rätten från att företa en sådan undersökning. I stället anser rätten att det inte är *sannolikt* att den tilltalade uppnått en ålder om 21 år och den tilltalade tilldöms därmed att avtjäna ett lägre straff än annars hade varit fallet. Kanske döms den tilltalade till ungdomsvård istället för att avtjäna ett fängelsestraff. Hade en medicinsk åldersbedömning företagits hade utfallet eventuellt blivit ett annat. Detta är högst problematiskt då det kan anses motverka intresset av att bedriva en effektiv lagföring.

I kapitel 4 ovan har framhållits att domstolar tenderar att förhålla sig på olika sätt till den bevisning som finns avseende den tilltalades ålder varför utfallet även hade kunnat bli det motsatta. Den tilltalades, av åklagaren, påstådda ålder hade istället kunnat föranleda ett straff som skulle kunna undvikas om en medicinsk åldersbedömning företogs. Förfarandet blir på detta sätt mycket oförutsebart för den tilltalade som inte kan förlita sig på att tillräcklig bevisning frambringas och att målet blir tillräcklig utrett. Att rättsläget är relativt oklart kan föranleda att den tilltalade döms olika utefter vad olika domstolar uppfattar är deras skyldighet och tillika möjlighet att göra för att utreda den tilltalades ålder, vilket är problematiskt i förhållande till likhetsprincipen. Likhetsprincipen stadgar, som ovan berörts, att domstolar ska döma lika i den mån de har utrymme att göra egna bedömningar.

Sammanfattningsvis har det i analysen konstaterats att avsteg från huvudregeln, att åklagaren har bevisbördan i brottmål, inte är problematiskt i förhållande till EKMR art 6 då oskyldighetspresumtionen endast gäller brottet som sådant och inte omständigheter hänförliga till påföljden. Vidare är det ur ett förutsebarhetsperspektiv, likabehandlingsperspektiv och lagföringsperspektiv problematiskt att rätten åläggs en betydande utrednings-skyldighet, då rättens möjligheter att utreda den tilltalades ålder är tämligen kringskurna. Detta har också manifesterats och bekräftats i den empiriska undersökningen.

6 Avslutning

I uppsatsens delanalyser har den problematik lyfts fram, vilken kan uppkomma under brottmålsprocessen efter Julidomen, då den tilltalades ålder inte är fastställd. Den problematik som kan uppstå beror dels på att lagar och prejudikat inte är anpassade efter dagens situation och dels på att de inte efterlevs i praktiken. I slutanalysen ska problematiken utredas i tre olika delar. I den första delen ska problematik utredas som uppkommer om nuvarande lagar och prejudikat följs, så som de har beskrivits ovan. I den andra delen ska den problematik utredas som uppkommer på grund av att nuvarande lagar och prejudikat inte följs. Slutligen ska, i den tredje delen, diskuteras hur lagar och prejudikat kan revideras för att skapa ett så oproblematiskt förfarande som möjligt. En sådan revidering skulle eftersträva att intresset av en effektiv lagföring och intresset av att upprätthålla de straffrättsliga principerna till skydd för den enskilde i mesta möjliga mån tillgodoses, utan att underkastas varandra. Det ska dock understrykas att de polariserade intressena ibland måste underkastas varandra och att de, under olika delar av förundersökningen och med hänsyn till vilka principer och intressen som görs gällande, måste tillåtas ges olika utrymme.¹⁹⁸

6.1 De lege lata – problematik som uppstår om lagar och prejudikat följs

Då lagar och prejudikat följs uppstår problem redan på förundersökningsstadiet, eftersom rättsläget inte är klarlagt huruvida kroppsbesiktning får användas för att utreda den tilltalades ålder. I delanalysen har slutsatsen nåtts att sådana kroppsbesiktningar, såvida de är proportionerliga, endast får göras för att utreda straffmyndighetsåldern hos den tilltalade. Resterande undersökningar inryms inte i lagrummets ändamål som måste tolkas enligt sin ordalydelse. Således får åklagare, rätten och förundersökningsledare inte företa kroppsbesiktningar för att utreda huruvida den misstänkte är äldre än 15 år, om denne inte hävdar en yngre ålder. Om den misstänkte däremot hävdar att han eller hon är yngre än 15 år legitimeras en kroppsbesiktning av ändamålet varför den i förevarande fall får företas.

Dock uppstår istället en annan problematik då en kroppsbesiktning företas mot en person som hävdar att han eller hon inte fyllt 15 år. En kroppsbesiktning av en person som är yngre än 15 år får endast företas vid mycket extraordinära omständigheter och eventuellt inte för att utföra medicinska åldersbedömningar,¹⁹⁹ varför beviskravet för att den tilltalade är 15 år eller äldre

¹⁹⁸ Ekelöf, Per Olof; Edelstam, Henrik (2002) s. 30.

¹⁹⁹ Se avsnitt 3.2.3 ovan.

är av avgörande betydelse redan *före* kroppsbesiktningen företas. Att ett sådant beviskrav inte finns får anses problematiskt då en analog tolkning av andra beviskrav inte ligger i linje med legalitetsprincipen. Eftersom ett beviskrav inte finns, skapas en osäkerhet om hur mycket omständigheter om åldern som måste bevisas före en kroppsbesiktning företas vilket i sig innebär att förfarandet görs mycket oförutsebart för den tilltalade. Detta kan även föranleda att åklagare, förundersökningsledare eller rätten avstår från att företa en kroppsbesiktning i rädsla för att göra ett övertramp av legalitetsprincipen och olovligen inkräkta på den misstänktes kroppsliga integritet. Åklagare har framhållit en generell oro över att tillämpa ett för lågt beviskrav, vilket tycks föranleda en osäkerhet vid användandet av kroppsbesiktning.²⁰⁰ Detta kan förhindra den som ska besluta om kroppsbesiktning att utnyttja förfarandet trots att det är påkallat. På grund av vad som ovan framhållits begränsas användningsområdet avsevärt för när kroppsbesiktningar kan företas för att utreda någons ålder.

Den problematik som uppkommit på förundersökningsstadiet får även konsekvenser under huvudförhandlingen då resultaten från medicinska åldersbedömningar ska användas som bevisning för att möta de beviskrav som Högsta domstolen uppställt i Julidomen. Eftersom kroppsbesiktningar endast får företas för att utreda straffmyndighetsåldern hos den tilltalade begränsas de situationer som sådan bevisning kan anskaffas på rättens, åklagarens eller förundersökningsledarens begäran avsevärt. Om den tilltalade inte gjort gällande att denne är yngre än 15 år, och den ålder som istället ska bevisas därmed innebär en ålder mellan 16 och 21 år kommer bevisning i form av uppgifter från medicinsk åldersbedömning endast finnas att tillgå om den tilltalade själv påkallat det. Därmed skulle resultat från en sådan undersökning, om den tilltalade påstår att han eller hon är äldre än 15 år, troligtvis endast förekomma till den tilltalades fördel.

De beviskrav som uppställts för att bevisa den tilltalades ålder torde således bli svåra att uppnå. Om den tilltalade påstår att han eller hon är yngre än 15 år och kroppsbesiktningen därmed har kunnat företas på rättens, åklagarens eller förundersökningsledarens anmodan ska det vara *klarlagt* att den tilltalade är över 15 år för att denna ska kunna dömas till ett straff. Detta beviskrav är högt ställt och ter sig i förevarande situationer svårt att uppnå. Med hänsyn till de felmarginaler och den bristande precision som medicinska åldersbedömningar uppvisar,

²⁰⁰ Se Åklagarmyndigheten (2015).

samt att övrig bevisning ofta inte finns att tillgå, föreligger en stor risk att bevisningen sällan når upp till kravet *klarlagt*. Om den tilltalade istället påstår att han eller hon är äldre än 15 år ska det lägre beviskravet *sannolika skäl* tillämpas. Eftersom medicinska åldersbedömningar inte tillåts att företas av åklagare, förundersökningsledare eller rätten i syfte att utreda huruvida den tilltalade är 18 eller 21 år kommer inte resultat från sådana undersökningar förekomma i dessa situationer, såvida bevisningen inte åberopats av den tilltalade själv. Detta är givetvis problematiskt ur ett lagföringsperspektiv eftersom den tilltalades uppnådda ålder svårligen kommer låta sig bevisas till den grad det är påkallat för att kunna bedriva en effektiv lagföring.

Slutligen ges rätten inga andra möjligheter än åklagare och förundersökningsledare att utreda åldern hos den tilltalade med hjälp av medicinska åldersbedömningar vilka, som beskrivits ovan, ofta utgör det bevismedel som tillmätts mest bevisvärde. Detta innebär att rättens utredningsskyldighet avseende den tilltalades ålder snarare utgör en chimär än en reell möjlighet. Om åklagare eller förundersökningsledare har underlåtit att företa en kroppsbesiktning, men rätten trots detta anser att en kroppsbesiktning är befogad, torde rätten likväl vara förhindrad att besluta att en sådan kroppsbesiktning ska företas. Detta eftersom rätten dels är begränsad av för vilket ändamål en kroppsbesiktning får företas, och dels kan dra sig för att vidta en åtgärd som potentiellt kommer falla ut till nackdel för den tilltalade. Därmed försvåras möjligheterna att bedriva en effektiv lagföring ytterligare.

Sammanfattningsvis innebär nuvarande lagar och prejudikat att förfarandet bitvis blir oförutsebart för den tilltalade. Den största problematiken hänförlig till nuvarande lagar och prejudikat består dock i att det finns stora risker för att ett förfarande som sker i linje med dessa innebär att den som begått ett brott och inte har en fastställd identitet ges stora möjligheter att undkomma lagföring. Detta är ytterst problematiskt med hänsyn till intresset av en effektiv lagföring och tycks därmed, vilket ska belysas nedan, föranleda att lagar och prejudikat till viss del åsidosätts.

6.2 Problematik som uppstår eftersom lagar och prejudikat inte följs

Även den problematik som består i att lagar och prejudikat inte följs uppkommer redan under förundersökningsstadiet. Ovan har beskrivits att kroppsbesiktningar enligt RB inte får företas

för att utreda den tilltalades ålder, såvida det inte rör sig om straffmyndighetsåldern 15 år. Den empiriska undersökningen har dock visat att sådana kroppsbesiktningar ofta företas även i syfte att bevisa en äldre ålder. Kroppsbesiktningar legitimeras inte i de fallen av ändamålet och utgör därmed inte legitima undantag från 2:6 RF eller art 8 EKMR. Således innebär detta att åklagare och förundersökningsledare upprepade gånger olovligen kränker den enskildes integritet då de företar kroppsbesiktningar, vilket påvisats i den empiriska undersökningen. Även de medicinska åldersbedömningar som företas för att undersöka huruvida den tilltalade har uppnått straffmyndighetsåldern, men som utgörs av okulärbesiktningar och skelettmognadsundersökningar, riskerar att ske i strid med 2:6 RF. Dessa undersökningar sker, enligt mig, i strid med proportionalitetsprincipen, då den integritetskränkning de innebär inte kan anses proportionerlig med hänsyn till den information som utredningen genererar. Ändå företas sådana kroppsbesiktningar, vilket även detta påvisats i den empiriska undersökningen ovan i kapitel 3.

Vidare företas även kroppsbesiktningar mot misstänkta som hävdar att de inte är straffmyndiga, utan att något beviskrav har uppnåtts för att fallet är det motsatta, eftersom ett sådant beviskrav inte finns. Detta skapar framförallt ett oförutsebart förfarande för den som påstår att han eller hon är yngre än 15 år men ändå tvingas att genomgå en kroppsbesiktning trots att ingen, eller bristfällig, bevisning finns som pekar på att denne är äldre än så.

Slutligen har det visats, i den empiriska undersökning som företagits ovan i kapitel 5, att rätten inte i tillbörlig mån uppfyller det krav på att utreda den tilltalades ålder som ålagts den i Julidomen. Det har framhållits att detta är en problematik som uppstår på grund av att lagar och prejudikat följs. Likväl är det en problematik som uppstår på grund av att lagar och prejudikat inte följs. Att problematiken kan sorteras in under båda kategorierna beror på att rätten har försatts i en kontraproduktiv situation, då den genom Julidomen ålagts att vidta åtgärder som lagar och principer samtidigt förhindrar den att vidta. Detta är givetvis problematiskt ur den tilltalades perspektiv, då ett förutsebart och likabehandlande förfarande motverkas eftersom en erforderlig utredning av åldern riskerar att aldrig företas. Istället kan den tilltalade komma att dömas utifrån de uppgifter som framkommit i målet, trots att dessa uppgifter kan vara bristfälliga. Framförallt är rättens kringkurenhet problematisk ur ett lagföringsperspektiv eftersom rätten, som ska utreda den tilltalades ålder, ges få möjligheter att faktiskt göra det.

Sammanfattningsvis konstateras i analysen att nuvarande lagar och prejudikat inte efterlevs i alla avseenden. Detta åsidosättande tycks delvis beror på en strävan efter att åstadkomma en effektiv lagföring och delvis på att lagliga möjligheter inte finns för att faktiskt efterleva de krav som ställs. Åsidosättandet innebär ett kränkande av den tilltalades integritet, en risk för ett oförutsebart och olikbehandlande förfarande och slutligen ett motverkande av en effektiv lagföring.

6.3 De lege ferenda – en framåtblickande analys

Ett tillgodoseende av intresset av en effektiv lagföring innebär stundtals att de principer som skyddar den enskilde tvingas nedprioriteras och vice versa. De två motstående intressena som återfinns inom straffrätten kan dock ges olika betydelse dels beroende på stadium av processen och dels beroende på vilka principer det rör sig om.²⁰¹ När den tilltalades ålder är okänd finns det motsättningar under många delar av processen. Jag menar dock, liksom Ekelöf, att om lagstiftningen skulle ändras och därmed anpassas till den rådande samhällssituationen skulle dessa intressen *inte* i samma utsträckning tvingas underkasta sig varandra. Förfaranden skulle istället kunna skapas som tillgodoser såväl intresset av en effektiv lagföring som intresset av att upprätthålla principer till skydd för den tilltalade.²⁰² Nedan ska sådana anpassningar föreslås.

Kroppsbesiktningar som endast får göras om de legitimeras av de ändamål som uttrycks i 28:11 RB och därtill är proportionerliga har i dagsläget ett mycket begränsat användningsområde. Om förfarandet används utanför detta område innebär det en inskränkning i den tilltalades rätt till kroppslig integritet och tillika en inskränkning av legalitetsprincipen. Denna rättighet får anses väga så tungt att den inte kan inskränkas med hänvisning till intresset av en effektiv lagföring. En utvidgning av för vilka ändamål kroppsbesiktningar får företas i lagtexten är därför påkallad. En sådan utvidgning skulle stipulera att kroppsbesiktningar tillåts för att göra utredning av omständigheter som kan vara av betydelse för utredning av brottet *eller påföljden*. Användningsområdet för kroppsbesiktningar skulle därmed vidgas och möjliggöra medicinska åldersbedömningar även för att utreda åldern hos en misstänkt som påstår att han eller hon är äldre än 15 år, utan att därmed lagstridigt inkräkta på den

²⁰¹ Ekelöf, Per Olof; Edelstam, Henrik (2002) s. 30.

²⁰² Ekelöf, Per Olof; Edelstam, Henrik (2002) s. 30.

misstänktes rätt till privatliv. Proportionalitetsprincipen skulle dock fortfarande hindra att metoder som inte genererar något resultat användes. Detta kan av naturliga skäl inte anses vara en förlust för den misstänkte, och inte heller hindra en effektiv lagföring, eftersom metoderna i nuläget inte tillmäts något bevisvärde och därmed inte fyller någon funktion.

Vidare finns ett behov av att inrätta ett beviskrav för att den misstänkte uppnått en ålder om 15 år före en kroppsbesiktning företas, om den misstänkte påstår att han eller hon är yngre än 15 år. Wistrand har i sin text lyft problematiken i samband med häktning (där liknande problematik förekommer) och menar att beviskravet *sannolikt* borde tillföras i lagrummet. Således skulle, i linje med Wistrands argumentation, ett stycke som lyder ”Om det är sannolikt att den misstänkte är över femton år gäller inte första stycket.” kunna fogas till 36 a § LuL, vilket därmed skulle innebära att en kroppsbesiktning enligt RB kan företas om detta beviskrav uppfyllts. Ett sådant beviskrav skulle skapa förutsebarhet och gynna likabehandlande av misstänkta gärningsmän. Ett sådant beviskrav skulle också skapa tydlighet för den som ska besluta om kroppsbesiktning. Således skulle även intresset av en effektiv lagföring gynnas, då en oro för att göra ett övertramp av 36 a § LuL inte skulle hindra rätten, åklagaren eller förundersökningsledaren att besluta om kroppsbesiktning.

Det har i kapitel 4 ovan framhållits att de olika beviskraven riskerar att föranleda en situation där en tilltalad som har fyllt 15 år påstår att han eller hon är yngre än 15 år istället för att uppge sin riktiga ålder. Detta ställer skärpta krav på rätten att bevisa att så inte är fallet. Med hänvisning till den bristfälliga bevisning som förekommer i många mål kan detta höga beviskrav skapa ett kryphål som riskerar att sättas i system. Således anser jag att det är befogat att beviskraven för såväl straffmyndighetsålder som för äldre åldrar istället beslutas till *sannolika skäl*. Då Högsta domstolen i Julidomen accepterade tandmognadsundersökningar som bevisning och sänkte beviskravet avseende vissa åldrar främjades en effektiv lagföring. Om inte detta främjande ska undermineras är ett gemensamt beviskrav för de olika åldrarna en nödvändig justering.

Slutligen har det i kapitel 5 ovan framhållits att rätten i förevarande fall har begränsade möjligheter att utreda den tilltalades ålder, vilket kan vara problematiskt såväl för den enskilde vars förfarande görs oförutsebart och olikbehandlande som för intresset av en effektiv lagföring. En potentiell lösning kan bestå i att rätten, i förhållande till åklagare och förundersökningsledare, ges en utvidgad möjlighet att företa kroppsbesiktningar. En risk

föreligger dock att rätten, trots detta, underlåter att företa sådana undersökningar då informationen som kan erhållas genom dessa riskerar att användas och vinklas till den tilltalades nackdel.

Således anser jag att, för att i bästa möjliga mån tillgodose intresset av en effektiv lagföring och även för att skapa ett förutsebart och likabehandlande förfarande för den tilltalade, det är mer lämpligt att åklagaren åläggs den fulla bevisbördan och utredningsskyldigheten avseende den tilltalades ålder. Detta ligger i linje med det förslag som lades fram i SOU 2013:17, där det argumenterades för att åklagaren bör bära full utredningsskyldighet avseende straff- och påföljdsfrågor.²⁰³ I kombination med det sänkta beviskrav som jag ovan förespråkade, och som Julidomen till viss del stadgat, ter sig inte denna börda för tung för åklagaren att bära.

6.4 Avslutande reflektioner

I slutanalysen har problematik som identifierats efter Julidomen framhållits. Problematik hänförlig till såväl intresset av en effektiv lagföring som till principer till skydd för den enskilde har identifierats. Jag har föreslagit vad som i lagstiftningssammanhang kan förbättras för att möta båda intressena och för att i minsta möjliga mån tvinga det ena intresset att underkasta sig det andra.

Det är dock inte möjligt att på juridisk väg lösa alla problem hänförliga till den komplexa situationen då den misstänkte eller tilltalade inte har en fastställd identitet. I kapitel 4 ovan har konstaterats och diskuterats det faktum att rätten dömer utifrån osäkra siffror och stora felmarginaler vilket riskerar att skapa både oförutsebarhet och olikbehandling. Att metoderna är osäkra och behäftade med felmarginaler går dock inte att förändra på juridisk väg. Här är det önskvärt att se en utveckling inom andra discipliner.

Rättsmedicinalverket meddelade, den 15 november 2016, att de fortsättningsvis kommer att företa medicinska åldersbedömningar.²⁰⁴ Detta kommer att ske i form av tandmognadsundersökningar och magnetrontgen av knäleder, i förening med varandra.²⁰⁵ Rättsmedicinalverket framhöll att i den mån resultaten från dessa två metoder inte stämmer

²⁰³ SOU 2013:17 s. 221.

²⁰⁴ Rättsmedicinalverket (2016) s. 3.

²⁰⁵ Rättsmedicinalverket (2016) s. 7-8.

överens ska de inte tillmätas något bevisvärde.²⁰⁶ Detta utgör ett stärkt skydd för den tilltalade och får därmed anses vara en utveckling i positiv riktning. Svenska Barnläkarföreningen har föreslagit att psykosociala bedömningar bör företas där en bedömning av den tilltalades psykosociala utveckling görs, istället för en fysisk undersökning.²⁰⁷ En sådan utveckling har skett i Storbritannien, där medicinska åldersbedömningar har ersatts med psykosociala sådana. Ett sådant förfarande skulle innebära en lindrigare integritetskränkning för den enskilde varför jag hoppas att se en utveckling inom denna disciplin inom en snar framtid.

Även om det inte är juridikens uppgift att uppfinna metoder för att fastställa den tilltalades ålder är det emellertid juridikens uppgift att på bästa sätt förhålla sig till dessa. Likaså är det juridikens uppgift att förhålla sig till ett samhällsklimat i ständig förändring. På ett område där svåra bedömningar ska göras och där stora felmarginaler förekommer är det av stor vikt att juridiken sätter tydliga ramar för hur situationer ska hanteras. Den lagstiftning som idag finns är inte anpassad efter att åldern hos den misstänkte eller tilltalade är okänd. Den problematik som uppstår till följd av detta är så angelägen, och är här för att stanna, att den borde föranleda åtgärder på lagstiftarnivå.

Såväl intresset av en effektiv lagföring som intresset av att upprätthålla de principer som syftar till att skydda den enskilde kan tillgodoses först när lagstiftaren har satt tydliga ramar för vilka ingrepp som är tillåtna, vilka beviskrav som är relevanta och vem som ska bevisa vad. Med en processordning från 1940-talet, som uppenbarligen inte är skapad med medvetenhet om att den tilltalades ålder inte alltid är fastställd, förefaller det svårt att upprätthålla principer till skydd för den enskilde och samtidigt bedriva en effektiv lagföring. Istället får pragmatismen ge vika för förutsebarheten och vice versa. Därmed kan konstateras att Julidomen inte löste all problematik på området. Det har blivit dags för lagstiftaren att gripa in.

²⁰⁶ Rättsmedicinalverket (2016) s. 7-8.

²⁰⁷ Svenska Barnläkarföreningen (2015).

Käll- och litteraturförteckning

Lagstiftning

Rättegångsbalk (1942:740)

Brottsbalk (1962:700)

Lag (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

Regeringsformen (1974:152)

Lagen (1991:2 041) om särskild personutredning i brottmål, m.m.

Lag (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna

Offentligt tryck

Förarbeten

Prop. 1975/76:209 *om ändring i regeringsformen*

Prop. 1991/92:2 *om lag om särskild personutredning i brottmål*

Prop. 1993/94:24 *med förslag till ändrade regler om kroppsvisitation och kroppsbesiktning m.m.*

Prop. 2009/10:105 *Barn under 15 år som misstänks för brott*

SOU 1982:26 *Översyn av rättegångsbalken 1 – Processen i tingsrätt*

SOU 2011:45 *Förundersökning – objektivitet, beslag, dokumentation m.m.*

SOU 2013:17 *Brottmålsprocessen*

SOU 2016:19 *Barnkonventionen blir svensk lag*

Myndighetsdokument

Justitiekanslern, *Felaktigt dömda: rapport från JK:s rättssäkerhetsprojekt*, 2006.

Socialstyrelsens ställningstagande, dnr 31156/2011, *Medicinsk åldersbedömning för barn i övre tonåren*, 2012.

Åklagarmyndigheten, Utvecklingscentrum Stockholm, *Unga lagöverträdare och barnkonventionen*, 2013, uppdaterad 2016.

Åklagarmyndigheten, Utvecklingscentrum Stockholm, *Åldersbestämning - Probleminventering av frågor rörande åldersbestämning av unga lagöverträdare*, 2015.

Justitiedepartementet, *Uppdrag till Rättsmedicinalverket att genomföra medicinska åldersbedömningar*, 2016.

Statens beredning för medicinsk och social utvärdering, *Åldersbedömning med icke-radiologiska metoder*, 2016.

Statens medicinsk-etiska råd, *Medicinska åldersbedömningar i asylprocessen – etiska aspekter*, 2016.

Rättsmedicinalverket, *Återrapportering avseende regeringsuppdrag till Rättsmedicinalverket att genomföra medicinska åldersbedömningar*, 2016.

Litteratur

Asp, Petter; Ulväng, Magnus, *Kriminalrättens grunder*, Andra upplagan, Iustus, Uppsala, 2013.

Brun, Hans; Diesen, Christian; Olsson Thomas, *Bevispraxis Bevis 5*, Norstedts Juridik, Stockholm, 2000.

Diesen, Christian, *Bevis. 10, Bevisprövning i brottmål*, Andra upplagan, Norstedts juridik, Stockholm, 2015.

Ekelöf, Per Olof; Edelstam, Henrik, *Rättegång Första häftet*, Åttonde upplagan, Norstedts juridik, Stockholm, 2002.

Ekelöf, Per Olof; Edelstam, Henrik; Bylund, Torleif, *Rättegång Tredje häftet*, Sjunde Upplagan, Norstedts juridik, Stockholm, 2006.

Ekelöf, Per Olof; Edelstam, Henrik; Heuman, Lars, *Rättegång Fjärde häftet*, Sjunde upplagan, Norstedts juridik, Stockholm, 2009.

Höglund, Olle; Welamson, Lars, *Festskrift till Lars Welamson*, Träskman, P O, Presumtionen om den för brott misstänktes oskyldighet, Norstedts juridik, Stockholm, 1988.

Jareborg, Nils; Zila, Josef, *Straffrättens påföljdslära*, Fjärde upplagan, Norstedts juridik, Stockholm, 2014.

Kleineman, Jan, *Rättsdogmatisk metod*, i Korling, Fredric, Zamboni, Mauro, *Juridisk metodlära*, Studentlitteratur, Lund, 2013.

Lernestedt, Claes, *Dit och tillbaka igen: om individ och struktur i straffrätten*, Iustus Förlag, Uppsala, 2010.

Lindberg, Gunnel, *Straffprocessuella tvångsmedel – när och hur de får användas*, Tredje upplagan, Iustus Förlag, Stockholm, 2012.

Nowak, Karol, *Oskyldighetspresumtionen*, Norstedts juridik, Stockholm, 2003.

Westerlund, Gösta, *Straffprocessuella tvångsmedel*, Bruuns Bokförlag, Göteborg, 2000.

Artiklar

Heuman, Lars, *Hjälpvetenskapernas betydelse för rättstillämpningen och rättsvetenskapen*, s. 768-789, Juridisk Tidskrift Nr 4, 2004/05.

Sandgren, Claes, *Om empiri och rättsvetenskap (Del I)*, Juridisk Tidskrift Nr 3, s. 726-748, 1995/96.

Wistrand, Karin, *Åldersbedömning i brottmålsprocessen – Några reflektioner med anledning Svea hovrätts avgörande i "Fåfången-målet"*, s. 332-345, Svensk Juristtidning, 2016.

Elektroniska källor

Hirschfeldt, Johan, *Kommentar till regeringsformen (1974:152)*, Karnov. Hämtad 2016-09-05 från https://pro-karnovgroup-se.ezproxy.ub.gu.se/document/527328/7#SFS1942-0740_K24_P1annotations-KAR

Hjelm, Anders, Ascher Henry, *Svårt att säkert fastställa åldern hos asylsökande barn Medicinska metoder håller inte måttet – psykosocial bedömning bör prövas*, publicerad i Läkartidningen, 2015. Hämtad 2016-09-20 från <http://www.lakartidningen.se/EditorialFiles/FZ/%5BDRFZ%5D/DRFZ.pdf>

Lindberg, Gunnel, *Kommentar till lag (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare*. Hämtad 2016-09-10 från https://pro-karnovgroup-se.ezproxy.ub.gu.se/document/527554/2 - SFS1964-0167_N112

Migrationsverket, *Statistik*. Hämtad 2016-11-05 från <http://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Statistik.html>

Noll, Gregor, *Sluta med radiologiska undersökningar av ensamkommande barn*, publicerad i Läkartidningen, 2014. Hämtad 2016-09-20 från

<http://www.lakartidningen.se/Opinion/Debatt/2014/07/Sluta-med-radiologiska-bedomningar-av-ensamkommande-barn/>

Schultz, Mårten, *Den orubbliga principen*, publicerad i Dagens juridik, 2008. Hämtad 2016-10-10 från

<http://www.dagensjuridik.se/2008/03/den-orubbliga-principen>

Socialstyrelsen, *Ensamkommande barn*, 2016. Hämtad 2016-11-05 från

<http://www.socialstyrelsen.se/barnochfamilj/ensamkommandebarn>

Svea hovrätt, pressmeddelande, *Beviskravet i fråga om tilltalads ålder när denne saknar identitetshandlingar*, 2012. Hämtad 2016-10-19 från

<http://www.svea.se/Om-Svea-hovratt/Nyheter-fran-Svea-hovratt/Beviskravet-i-fraga-om-tilltalads-alder-nar-den-saknar-identitetshandlingar/>

Svenska Barnläkarföreningen, *Angående medicinska åldersbedömningar av asylsökande ungdomar*, 2015. Hämtad 2016-09-05 från

<http://www.barnlakarforeningen.se/2015/07/17/angaende-medicinska-aldersbedomningar-av-asylsokande-ungdomar/>

Svenska Barnläkarföreningen, *Medicinska åldersbedömningar för barn i övre tonåren – instruktioner för barnläkarundersökningar*, 2014. Hämtad 2016-09-20 från

http://www.barnlakarforeningen.se/wp-content/uploads/2014/05/Instruktion_Barnmedicinsk-aldersbedomning-BLF_140116.pdf

UNICEF, *Handbok om Barnkonventionen*, UNICEF Sverige, Stockholm, 2008. Hämtad 2016-10-15 från

<http://unicef-porthos-production.s3.amazonaws.com/handbok-om-barnkonventionen.pdf>

Rättsfallsförteckning

Europadomstolen

Olsson mot Sverige (1), App. Nr 10465/83, 1988-03-24

Telfner mot Österrike, App. Nr 33501/96, 2001-03-20

Wainwright mot Storbritannien, App. Nr 12350/04, 2006-09-26

Shtukaturov mot Ryssland, App. Nr 44009/05, 2008-03-27

Gillan och Wuinton mot Storbritannien, App. Nr 4158/05, 2010-01-12

Högsta domstolen

NJA II 1943 s. 258

NJA 1980 s. 725

NJA 1986 s. 802

NJA 1990 s. 210

NJA 1991 s. 83

NJA 1996 s. 577

NJA 2004 s. 702

NJA 2014 s. 699

NJA 2016 s. 3

NJA 2016 s. 169

Högsta domstolens dom den 11 juli 2016 i mål B 1346-16

Hovrätterna

Hovrätten för Västra Sveriges dom den 24 april 2015 i mål B 1672-15

Svea hovrätts dom den 17 februari 2016 i mål B 232-16

Tingsrätterna

Stockholms tingsrätts dom den 5 november 2015 i mål B 11469-15

Göteborgs tingsrätts dom den 8 augusti 2016 B 879-16

Migrationsöverdomstolen

MIG 2014:1

Rättsfallsförteckning, empirisk undersökning

Hovrätterna

Svea hovrätts dom den 22 december 2015 i mål B 10485-15 ("1")

Hovrätten för Västra Sveriges, avd. 4 dom den 23 mars 2016 i mål B 1551-16 ("2")

Hovrätten för Västra Sveriges, avd. 2 dom den 26 juli 2016 i mål B 3250-16 ("3")

Hovrätten för Västra Sveriges avd. 3 dom den 22 september 2016 i mål 3562-16 ("4")

Hovrätten för Västra Sveriges, avd. 3, dom den 26 oktober 2016 i mål B 3874-16 ("5")

Tingsrätterna

Kristianstads tingsrätts dom den 23 oktober 2015 i mål B 1951-15 ("6")

Växjö tingsrätts dom den 14 mars 2016 i mål B 41-16 ("7")

Stockholms tingsrätts dom den 30 mars 2016 i mål B 15877-15 ("8")

Göteborgs tingsrätts dom den 1 april 2016 i mål B 2411-16 ("9")

Göteborgs tingsrätts dom den 27 juni 2016 i mål B 5425-16 ("10")

Uppsala tingsrätts dom den 22 juli 2016 i mål B 956-16 ("11")

Göteborgs tingsrätts dom den 26 juli 2016 i mål B 8717-16 ("12")

Göteborgs tingsrätts dom den 11 augusti 2016 i mål B 9065-16 ("13")

Alingsås tingsrätts dom den 12 augusti 2016 i mål B 985-16 ("14")

Göteborgs tingsrätts dom den 6 september 2016 i mål B 9146-16 ("15")

Halmstads tingsrätts dom den 12 september 2016 i mål B 1620-16 ("16")

Stockholms tingsrätts dom den 20 september 2016 i mål B 10324-16 ("17")

Jag, Evelina Gärdh, registrerades på kursen första gången höstterminen 2016. Jag har inte omregistrerats eller deltagit i tidigare examinationstillfälle.